

PENSIJŲ KAUPIMO SUTARTIS: TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Agnė Daukšienė

Teisės magistrė

UAB „Finasta Asset Management“, AB bankas „Finasta“ teisininkė

Tel. + 370 675 14334

El. paštas: agne.banyte@gmail.com

Šiame straipsnyje jo skaitytojas (teisininkas, mokslininkas ar pensijų kaupimu besidomintis asmuo) supažindinamas su pensijų kaupimo sutartimi – šių dienų kontekste viena iš socialiai reikšmingiausių civilinių sutarčių. Pagrindinis straipsnio tikslas yra kvalifikuoti pensijų kaupimo sutartį, atskleidžiant šiai sutarčiai būdingus kitų civilinių sutarčių požymius. Taip pat autorė straipsnyje sprendžia bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atskyrimo problemą teismams nagrinėjant ginčus pensijų kaupimo srityje bei atskleidžia Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaką pažeistų pensijų kaupimo sistemos dalyvių teisių gynybai. Be to, šiame darbe pateikiama trumpa Europos Sąjungos valstybėse narėse, įskaitant ir Lietuvą, įvykdytų pensijų sistemos reformų raida, siekiant visapusiškai atskleisti kontekstą, kuriame paskutinius kelerius metus veikia pensijų kaupimo sutarties šalys.

This article introduces reader (who might be lawyer, academic or any other person who is interested in pension accumulation) to the legal nature of a pension accumulation contract which is one of the most and socially important civil contracts nowadays. The main aim of the article is to qualify pension accumulation contract and to reveal the specific features of pension accumulation contract from perspective of the other civil contracts. Moreover, the author pays attention to the problem of separation of civil and administrative courts' competence by hearing disputes in the area of pension accumulation. As well as the influence of Constitutional court jurisprudence to defence of the violated rights of pension system's participants are analyzed. In addition, this work also provides a brief overview of the pension systems reforms which were made in the European Union Member States (including Lithuania), with intention to disclose fully the context in which pension accumulation contract parties were acting in the last few years.

Įvadas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra pripažįstama, kad asmens konstitucinė teisė įstatymų nustatytais atvejais gauti senatvės pensiją yra viena iš svarbiausių socialinių teisių [53–56]. Europos Sąjungos lygiu įtvirtinta, kad adekvačios ir tvarios dabartinių ir būsimų valstybių narių pensininkų pajamos – Europos Sąjungos

prioritetas, o pensijų klausimų sprendimas tampa visos Europos Sąjungos rūpesčiu [24, p. 3; 25, p. 3]. Senėjanti ir neigiamų demografinių pokyčių turinti Europos visuomenė susiduria su tinkamo ir tvaraus senatvės aprūpinimo problema, kurią dar labiau išryškino 2008 m. prasidėjusi pasaulinė ekonomikos krizė, kai dėl jos įtakos daugumoje Europos Sąjungos šalių dėl

viešųjų finansų trūkumo buvo mažinamos socialinės, iš jų ir pensijų, garantijos.

Iki pasaulinės ekonomikos krizės 2008 m. Europos Sąjungos valstybių narių vyriausybės manė radusios išeitį norint didinti senatvės pensijas, šalies gyventojams nedidinant socialinio draudimo mokesčių: daugelis valstybių narių, reformuodamos pensijų sistemas, įvedė galimybę asmenims kaupti socialinio draudimo įmokos dalį privačiuose pensijų fonduose. Tokiu būdu daugumoje Europos šalių pereita nuo einamojo pensijų finansavimo (angl. *Pay-As-You-Go* arba *PAYG*) modelio prie pensijų fondų sistemos, kur daugiau rizikos prisiima pats asmuo [24, p. 4].

Lietuvoje, reformavus pensijų sistemą, nuo 2004 m. sausio 1 d.¹ taip pat veikia vadinamoji triapakopė pensijų sistema, pagal kurią asmuo turi teisę gauti pensijų išmokas ne tik iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto (I pensijų pakopa) ar savanorišku dalyvavimu grindžiamų pensijų fondų (III pensijų pakopa²), bet ir įgijo teisę skirti valstybinio socialinio draudimo įmokos dalį (toliau – pensijų įmoka) jo pasirinktam pensijų fondui ir taip papildomai kaupti senatvei (toliau – II pensijų pakopa).

Tačiau 2008 m. praūžusi pasaulinė ekonomikos krizė, susitraukę Europos Sąjungos valstybių narių biudžetai, recesija privertė šalių vyriausybes imtis pakankamai radikalių sprendimų: pensijų įmokos į privačius pensijų fondus buvo mažinamos (pvz., Lenkija, Lietuva, Latvija, Estija), stabdomos (Vengrija), atsisakoma planuo-

jamų pensijų įmokų didinimo (Bulgarija, Rumunija) ar net apskritai II pensijų pakopa buvo panaikinta (Vengrija) [37]. Neatsižvelgiant į Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse vykstančius neigiamus pokyčius pensinio kaupimo srityje, Lietuvoje dalyvavimas valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fonduose (toliau – II pakopos pensijų fondai) yra labai populiarus tarp įvairių amžiaus grupių.

Pensijų kaupimas – viena iš šiuolaikinės, vadinamosios universaliosios bankininkystės teikiamų paslaugų [35, p. 50–52]. Šiuo metu nieko nestebina, kad, vartotojui nuėjus į banką investuoti pinigų, jam bus pasiūlytos ne tik tradicinės taupymo priemonės – indėliai, bet ir investicijos į įvairias finansines priemones (obligacijas, akcijas, investicinio fondo vienetus ir pan.), gyvybės draudimą ar pensijų fondus (!). Vadinasi, asmuo, pasirašydamas pensijų kaupimo sutartį, ne tik tampa pensijų kaupimo sistemos dalyviu, bet priima ir investicinį sprendimą.

Didelėms finansinėms grupėms priklausanti pensijų kaupimo bendrovės – ne naujiena, o nūdienos realija, tačiau, kita vertus, bankams buvo leista teikti universaliąsias bankines paslaugas, įskaitant ir pensijų kaupimo paslaugas, Europos Sąjungos valstybėse narėse tik 1992 m., JAV ir Azijoje dar vėliau – 1999 m. [35, p. 50–51]. Neabejotina, kad bankai ar pensijų kaupimo bendrovės yra ekonomiškai stipresnė pusė nei pensijų kaupimo sistemos dalyvis. Todėl autorė natūraliai kelia klausimą, kaip yra užtikrinami silpnesnėsios pensijų kaupimo sutarties šalies – vartotojo – interesai santykyje su pensijų kaupimo bendrovėmis ar joms dažniausiai atstovaujančiais bankais bei pačia valstybe (!)?

¹ Asmuo pasirašyti pensijų kaupimo sutartį dėl dalyvavimo II pensijų pakopoje galėjo anksčiau – nuo 2003 m. sausio 1 d. iki spalio 1 d. (pirmasis pensijų kaupimo sutarčių pasirašymo etapas) [8 (2002 m. redakcija), 3 str. 2 d.].

² Lietuvoje III pensijų pakopa veikia nuo 2001 m. sausio 1 d. [6, 43 str.].

Tema apie pensijų kaupimo sutartį autorės pasirinkta neatsitiktinai: viena vertus, nagrinėjama tema trūksta teisinio pobūdžio publikacijų, kita vertus, – tema svarbi praktiniu požiūriu, nes esant žemam finansiniam asmenų raštingumui, abejingumui sudaromoms finansinių paslaugų sutartims³, asmenys, sudarantys pensijų kaupimo sutartis, nežino savo teisių ir pensijų kaupimo bendrovių pareigų apimties. Be to, nagrinėjama tema yra probleminė dėl nenuoseklios ir nestabilios teisėkūros pensijų kaupimo srityje bei nuolatinio dalyvavimo II pensijų pakopoje sąlygų keitimo.

Pagrindinis šio darbo tikslas – kvalifikuoti pensijų kaupimo sutartį, nes nei Lietuvos teisės moksle, nei Lietuvos teismų praktikoje nėra atskleista pensijų kaupimo sutarties prigimtis ir šios sutarties požymiai. Pažymėtina, kad šio straipsnio *tyrimo objektas* apsiriboja pensijų kaupimo sutartimi, sudaroma dėl dalyvavimo II pakopos pensijų fonduose. Šiame straipsnyje siekiama vadovaujantis sisteminė Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatų ir aktualios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) formuojamos praktikos pavyzdžiais įrodyti, kad pensijų kaupimo sutartis savo prigimtimi yra civilinė sutartis, turinti viešosios, vartojimo, standartinių sąlygų, prisijungimo sutarčių požymių. Įgyvendinant šį tikslą, straipsnyje atskleidžiama pensijų kaupimo sutarties samprata, pažymimos probleminės sritys, analizuojama pensijų kaupimo sutarties šalių tarpusavio teisių ir pareigų apimtis,

³ Lietuvos bankas nuolat inicijuoja gyventojų finansinio raštingumo tyrimus, kurių duomenimis, asmenys menkai domisi pensijų kaupimo pokyčiais (18 proc. apklaustųjų) [87] ir tik 43 proc. apklaustųjų sutartį dėl finansinių produktų ar paslaugų prieš pasirašydami visada perskaito [88].

nagrinėjami pažeistų teisių gynbos būdai. Taip pat straipsnyje sprendžiama bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų kompetencijos atskyrimo problema teismams nagrinėjant ginčus pensijų kaupimo srityje bei atskleidžiama Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka pažeistų pensijų kaupimo sistemos dalyvių teisių gynybai. Šiame darbe taip pat pateikiama trumpa Europos Sąjungos valstybėse narėse, įskaitant ir Lietuvą, įvykdytų pensijų sistemos reformų raida, siekiant visapusiškai atskleisti kontekstą, kuriame paskutinius kelerius metus veikia pensijų kaupimo sutarties šalys. Tikimasi, kad straipsnyje pateiktos išvalgos bus ne tik aktualios moksliniu požiūriu, bet ir atliks asmenų finansinio švietimo funkciją ir prisidės prie skaidresnės ir patikimesnės finansų rinkų sistemos bei galbūt paskatins pensijų kaupimo sutarties šalis aktyviau ginti savo pažeistas teises.

Straipsnyje, atskleidžiant nagrinėjamą temą, naudojami analizės, sisteminis, loginis, teleologinis, iš dalies lyginamasis (tik tiek, kiek lyginami Lietuvos ir užsienio teisės aktų reglamentavimo panašumai ir skirtumai pensijų kaupimo ar kitose srityse) ir istorinis (kalbant apie Europos Sąjungos valstybių narių (įskaitant ir Lietuvą) pensijų sistemų reformų dinamiką) mokslinio tyrimo metodai.

Minėta, Lietuvos teisės moksle nėra publikacijų, nagrinėjančių pensijų kaupimo sutarties prigimtį, todėl šis straipsnis parengtas nauja ir socialiai reikšminga tema. Šiame straipsnyje daugiausiai remiamasi aktualios Lietuvos teismų praktikos bei Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktų analize. Daug dėmesio skiriama LAT ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – LVAT) formuojamai praktikai, susijusiai su nagrinėjama tema. Tiesa,

pensijų kaupimo srityje teismų praktikos nėra daug (civiliniuose teismuose – pavieniai pavyzdžiai) ir teismų praktikos pagausėjimas administraciniuose teismuose yra sąlygotas ne pačių pensijų kaupimo sutarties šalių veikimo (neveikimo), o susijęs su įstatymų leidėjo priimtais Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo (toliau – Pensijų sistemos reformos įstatymas) pakeitimais, kuriais buvo mažinamos pensijų įmokos į II pakopos pensijų fondus. Todėl, autorės vertinimu, kvalifikuojant pensijų kaupimo sutartį, yra svarbi ne tik tiesiogiai su pensijų kaupimo sutartimi susijusi, bet ir konkrečius civilinės teisės institutus atskleidžianti teismų praktika. Taip pat straipsnyje remiamasi specialiosios mokslinės literatūros bei Europos Sąjungos ir tarptautinių organizacijų atliktais mokslinių tyrimų pensijų kaupimo ar su ja glaudžiai susijusiose srityse analize, autorės praktinėmis išvalgomis, pateikiamais apibendrinimais ir išvadomis.

1. Pensijų sistemos reforma ir pensijų kaupimo sutartis: statistiniai duomenys ir teisinės išvalgos

Kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė yra laisva nusistatyti savo socialinės apsaugos sistemos, įskaitant ir pensijų sistemas, pagrindus ir Europos Sąjungą į šią sritį nesikiša [42, p. 81], tačiau valstybės narės yra įpareigosios nepažeisti monetarinių reikalavimų, įtvirtintų Europos centrinio banko ir 1997 m. Stabilumo ir augimo pakte (subsidiarumo principas) [33, p. 98]. Be to, pensijų sistemos yra labai skirtingos valstybėse narėse dėl tik konkrečiai šaliai būdingų tradicijų užtikrinant pajamas senatvėje bei skirtingų pensijų sistemos reformos įgyvendinimo etapų [38, p. 28].

Daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių pensijų sistemų reformos, kurių pagrindu valstybėse narėse pradėjo veikti II pensijų pakopa, buvo įvykdytos XX a. pabaigoje ir XXI a. pirmajame dešimtmetyje. Iš Europos Sąjungos šalių narių tik Čekija ir Malta, o nuo 2011 m. pabaigos ir Vengrija⁴ savo pensijų sistemoje neturi II pensijų pakopos. Europos Sąjungos valstybėse narių paprastai dalyvavimas II pensijų pakopoje yra privalomas [46, p. 454; 38, p. 28; 39] naujai į darbo rinką ateinantiems arba tam tikrą amžiaus kriterijų atitinkantiems asmenims. Pavyzdžiui, Latvijoje II pensijų pakopoje privaloma dalyvauti asmenims iki 30 m. naujai atėjusiems į darbo rinką, asmenys nuo 30 iki 49 metų gali patys apsispręsti dalyvauti ar ne II pensijų pakopoje, o asmenims nuo 50 metų – joje draudžiama dalyvauti [18, 3 str.].

Lietuvos pensijų sistema unikali tuo, kad dalyvavimas II pensijų pakopoje yra savanoriškas [46, p. 460]. Lietuva, kurdama ir reformuodama savo pensijų sistemą, nukrypo nuo Pasaulio banko pensijų sistemos modelio, pagal kurį rekomenduojamas privalomas dalyvavimas II pensijų pakopoje. Todėl Lietuvoje, skirtingai nei kitose pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos šalyse – Lenkijoje, Latvijoje, Estijoje, Slovakijoje (išskyrus 2009–2011 m. laikotarpį, kai dalyvavimas II pensijų pakopoje buvo savanoriškas), iki 2011 m. ir Vengrijoje, kuriose dalyvauti II pensijų pakopoje yra ar buvo

⁴ Vengrijoje 2010 m. spalį buvo sustabdytas pensijų įmokų mokėjimas į II pakopos pensijų fondus su galimybe dalyviams pasitraukti iš II pensijų pakopos; 2010 m. lapkritį II pensijų pakopos dalyviai buvo įpareigoti nuspręsti, ar likti II pensijų pakopoje labai nepalankiomis sąlygomis (II pensijų pakopos dalyviams apribota galimybė gauti pensijų išmokas iš I pensijų pakopos), ar pasitraukti iš II pensijų pakopos. 2011 m. pabaigoje apskritai panaikinta galimybė kaupti pensijų įmokas II pensijų pakopoje [37, p. 12].

privaloma, nuo 2004 m. sausio 1 d. veikia savita savanorišku dalyvavimu grindžiama II pensijų pakopa.

Savanoriškas dalyvavimas II pensijų pakopoje *ipso facto* lemia, kad asmuo pats yra atsakingas už sprendimo dalyvauti pensijų kaupime priėmimą ir pensijų kaupimo sutarties su asmens pasirinkta pensijų kaupimo bendrove sudarymą. Europos Sąjungos šalyse paplitęs privalomas dalyvavimas II pakopoje eliminavo specialių sutartinių santykių būtinybę, todėl tose šalyse atskiros pensijų kaupimo sutartys paprastai nesudaromos, atsižvelgiant į valstybės narės pasirinktą pensijų sistemos modelį, asmuo pildo prašymus dėl konkretaus pensijų fondo pasirinkimo, darbo sutartys gali būti pagrindu pensijų įmokoms į II pakopos pensijų fondus mokėti (profesinių pensijų fondų atveju) ir pan. Pavyzdžiui, Estijoje (kur dalyvavimas II pensijų pakopoje yra privalomas) asmuo, norėdamas tapti II pakopos pensijų fondo dalyviu, privalo užpildyti prašymą, o asmeniui to nepadarius, Estijos centrinio vertybinių popierių registro registratorius turi įstatymu įtvirtintą diskreciją parinkti naujam pensijų kaupimo sistemos dalyviui tą pensijų fondą, kuriame yra daugiausiai dalyvių [20, 14 str.; 19 str. 3 d.].

2013 m. lapkričio 18 d. duomenimis, Lietuvoje 1 108 421 asmuo yra sudarę pensijų kaupimo sutartis ir kaupia valstybinio socialinio draudimo įmokos dalį jų pasirinktame valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fonde [94], t. y. 60 proc. darbingo amžiaus žmonių⁵, 96 proc. dirbančiųjų⁶ ir 37 proc. visų Lietuvos gyventojų⁷ dalyvauja II pakopos

⁵ 2012 m. duomenimis, darbingo amžiaus Lietuvos gyventojų buvo 1 850 732 [91].

⁶ Darbovietėje dirbančiųjų Lietuvos gyventojų skaičius 2013 m. III ketvirtį sudarė 1 158 300 [92].

⁷ 2013 m. duomenis, Lietuvoje buvo 2 971 905 gyventojai [91].

pensijų kaupime [91; 92]. Autorės vertinimu, toks didelis asmenų, dalyvaujančių II pakopoje, skaičius nėra sėkmingos pensijų sistemos reformos rezultatas, o greičiau nepasitikėjimo valstybinio socialinio draudimo sistema⁸ [93], nuosavybės teisės į sukauptą valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo turto dalį turėjimo⁹ [7; 53] bei gerų pensijų fondų rezultatų [44] padarinys.

Kalbėti apie sėkmingą pensijų sistemos reformą Lietuvoje neleidžia nuolatinis dalyvavimo II pakopos pensijų kaupime sąlygų keitimas: 2009 m. – 2012 m. pensijų įmokos, pervedamos į II pakopos pensijų fondus, dydis mažėjančia tvarka buvo keistas 5 (!) kartus, įtvirtintu reglamentavimu nėra nustatytas sumažintų pensijų įmokų kompensavimo mechanizmas [7], o 2012 m. pabaigoje apskritai II pensijų pakopa buvo pagal Estijos pavyzdį¹⁰ iš esmės reformuota, priartinant šią pakopą prie III pensijų pakopos¹¹.

⁸ 2012 m. vasarą „Spinter tyrimai“ atliktos Lietuvos gyventojų nuomonės apklausos duomenimis, kas ketvirtas Lietuvos gyventojas norėtų pasitraukti iš „Sodros“ sistemos, nemokėti „Sodrai“ mokesčių ir senatve rūpintis savarankiškai [93].

⁹ Skirtingai nuo valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos, dalyviui nuosavybės teise priklausančio pensijų fondo turto dalis yra paveldima [7, 9 str. 5 d.; 5 str. 1 d. 6 p.]. Taip pat Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas pensijų įmokų sumažinimo konstitucingumo klausimą, konstatavo, kad pensijų sąskaitoje sukauptas turtas yra dalyvio nuosavybė [53].

¹⁰ Estijoje nuo 2012 m. II pensijų pakopa veikia pagal šį modelį: 2 + 4, kur asmuo savo lėšomis į pensijų fondus pveda 2 proc. lėšų, skaičiuojamų nuo jo *bruto* darbo užmokesčio, taip pat dalis (4 proc.) socialinio mokesčio, mokamo nuo dalyvio draudžiamųjų pajamų, yra pervedama į jo pasirinktą pensijų fondą [19, 10 str. 4 d.; 20, 9 str.; 86].

¹¹ Po pensijų reformos II pensijų pakopa įgavo ir III pensijų pakopos požymių: tapo paremta ne tik pensijų fondui skiriamomis Pensijų sistemos reformos įstatyme nustatyto dydžio valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies pensijų įmokomis, bet ir dalyvio lėšomis

Apibendrinant pasakytina, kad, nepaisant nenuoseklios ir nestabilios įstatymų leidėjo pozicijos II pensijų pakopos atžvilgiu, ekonominės krizės sąlygomis atliktų ženklių pensijų įmokų, mokamų į II pakopos pensijų fondus, sumažinimo, asmenys aktyviai sudaro pensijų kaupimo sutartis ir dalyvaujančių II pensijų pakopoje asmenų skaičius nuolat didėja [94], todėl pensijų kaupimas neabejotinai išlieka aktuali, socialiai reikšminga ir svarbi tema. Tiesa, pensijų kaupimo sutarčių sudarymo skaičius buvo sumažėjęs 2011–2012 m., tikėtina, dėl pensijų įmokų, pervedamų į II pakopos pensijų fondus, mažo dydžio (atitinkamai 2 proc. ir 1,5 proc.), tačiau vien šiais metais jų buvo sudaryta 47 039 [94].

Pažymėtina, kad net įstatymų leidėjui leidus pensijų kaupimo dalyviams nuo 2013 m. balandžio 1 d. iki 2013 m. lapkričio 30 d. vienašališkai sustabdyti pensijų įmokų pervedimą į jų pasirinktus pensijų fondus dėl pakeistų dalyvavimo II pensijų pakopoje sąlygų, asmenys tokia savo teise naudojasi vangiai: 2013 m. lapkričio 18 d. duomenimis, tik 1,3 proc. dalyvių sustabdė pensijų įmokų kaupimą II pensijų pakopoje¹² [94].

Šis pavyzdys iliustruoja socialinių teisių tiesioginę priklausomybę nuo valstybės ekonominės ir finansinės padėties: ekonominės krizės situacijoje socialinės garantijos pensijų srityje, kaip ir kitos socialinės teisės, yra mažinamos. Kita ver-

mokamomis įmokomis, kurios priklausomai nuo dalyvio dalyvavimo kaupiant pensijas pradžios, yra savanoriškos ar privalomos, ir kurias skatindama valstybė dar papildomai skiria lėšų iš valstybės biudžeto [8, 4 str. 1 d.].

¹² Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2013 m. lapkričio 18 d. skelbiamais duomenimis, 14 509 asmenys sustabdė savo dalyvavimą II pensijų pakopoje [94].

tus, valstybei „įstatymais nustačius pensijų rūšis, asmenis, turinčius teisę į pensiją, pensijų skyrimo ir mokėjimo pagrindus, sąlygas, pensijų dydžius, valstybei kyla pareiga pensinio aprūpinimo santykių srityje laikytis konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principų“ [32, p. 1012], t. y. valstybė, nustačiusi reguliavimą pensijų kaupimo srityje, prisiėmė įsipareigojimus dalyvių atžvilgiu, todėl darydama intervenciją į nustatytą reguliavimą privalo laikytis iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) kylančių imperatyvų. Įstatymų leidėjo nenuoseklumas, neapsisprendimas dėl II pensijų pakopos, pensijų įmokų į II pakopos pensijų fondus mažinimas neabejotinai daro žalą ir diskredituoja II pakopą visuomenėje bei lėmė būtinybę patikrinti Pensijų sistemos reformos įstatymo nuostatų konstitucingumą bei įstatymų leidėjo elgesio pagrįstumą teismuose (žr. plačiau šio straipsnio 2 dalį bei Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimą [53]).

2. Pensijų kaupimo sutartis ir teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas

Konstitucijos 52 straipsnis yra asmens teisės į senatvės pensiją garantija. Todėl asmuo, sudarydamas pensijų kaupimo sutartį, ne tik priima investicinį sprendimą¹³, bet ir įgyvendina konstitucinę teisę į senatvės pensiją bei ja tiesiogiai naudojasi. Tiesa, pats pensijų kaupimo sutarties su pensijų kaupimo bendrove sudarymas nėra pakankamas pagrindas konstatuoti asmens

¹³ Autorės vertinimu, asmens sprendimas investuoti į pensijų fondus yra investavimo forma, kuri pagal savo padarinius ir reikšmę – užsitikrinti pajamų senatvėje – yra vienas iš svarbiausių (o gal ir svarbiausias) asmens priimamas investicinis sprendimas.

dalyvavimo pensijų kaupime pradžia, pensijų kaupimo sutartis įsigalioja tik ją įregistravus pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka.

Teisė į senatvės pensiją yra individuali socialinė teisė [32, p. 1010], kuriai turi būti garantuojama teisminė gynyba. Asmens teisė į teisminę gynybą yra absoliuti ir kildinama iš *expressis verbis* Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos asmens teisės į teismą bei teisinės valstybės principo. Konstitucinė teisė į asmens teisminę gynybą neatsiejama nuo kitų Konstitucijoje įtvirtintų principų – teisės į žalos atlyginimą, teisės į tinkamą procesą, lygia-teisiškumą ir pan. [27, p. 22]. Tik asmeniui turint realią, o ne formalią teisę kreiptis į teismą užtikrinama, kad teisėtos suinteresuotų asmenų teisės ir (ar) interesai bus apginti. Todėl pažeistos pensijų kaupimo sistemos dalyvio teisės priklausomai nuo ginčo pagrindo gali ir turi būti ginamos bendrosios kompetencijos ar administraciniuose teismuose.

Nors pensijų kaupimo sutartis yra sudaroma tarp dviejų šalių – pensijų kaupimo bendrovės ir asmens, tačiau pensijų kaupimo santykis yra sudėtingesnis ir neapsiriboja dviejų subjektų veikimu: pensijų kaupimo įmokas surenka ir administruoja Valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau – VSDF) valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, įstatymų leidėjas nustato ne tik pensijų įmokų dydžius, dalyvavimo pensijų kaupime sąlygas, bet ir pensijų išmokų tvarką. Būtent todėl pensijų kaupimo srityje esant, atrodytų, grynai civilinio pobūdžio santykiams tarp pensijų kaupimo sutarties šalių, gali kilti ne tik civiliniai, bet ir administraciniai ginčai, nagrinėtini priklausomai nuo ginčo pagrindo bendrosios kompetencijos ar administraciniuose teismuose.

Teismų praktikos pensijų kaupimo srityje analizė patvirtina, kad teismai susiduria su ginčų pensijų kaupimo srityje teisingumo problema. Administraciniams teismams nagrinėjant skirtingas bylas dėl pensijų įmokų, mokėtinų į II pakopos pensijų fondus, sumažinimo ir pensijų anuitetų privalomumo, pirmosios instancijos teismai atsisakė priimti pareiškėjų skundus kaip neteisingus administraciniams teismams [76; 77]. Pirmuoju atveju ginčas buvo priskirtas administracinių teismų kompetencijai tik po kreipimosi į specialią teisėjų kolegiją, kuri skundus dėl pensijų įmokų sumažinimo priskyre administraciniams teismams [77, 83]. Kitoje byloje nors LVAT, nagrinėdamas pareiškėjo pareikštą atskirąjį skundą, kuriuo pareiškėjas ginčijo pirmosios instancijos teismo atsisakymą nagrinėti skundą dėl pensijų anuiteto privalomumo, tenkino ir įpareigojo pirmosios instancijos teismą spręsti pareiškimo priėmimo klausimą iš naujo, t. y. ginčą priskyre administracinių teismų kompetencijai [76]. Tačiau pareiškėjui patikslinus skundo dalyką, pirmosios instancijos teismas kreipėsi dėl ginčo teisingumo nustatymo į teisingumo kolegiją, kuri konstatavo, kad nors pareiškėjo pareikštas skundas yra mišraus pobūdžio, tačiau vyrauja civilinio pobūdžio santykiai, todėl ginčas nagrinėtinas bendrosios kompetencijos teisme [82]. Atkreipiamas dėmesys į svarbų laiko aspektą šioje situacijoje: pareiškėjas su pirmu skundu kreipėsi į pirmosios instancijos teismą 2011 m. gegužės 9 d., o bylos teisingumo klausimas buvo išspręstas tik 2012 m. vasario 8 d., t. y. praėjus 9 mėnesiams nuo pareiškėjo kreipimosi dienos. Šis pavyzdys iliustruoja, kaip svarbu yra *tinkamai* kvalifikuoti ginčus, nes net nepradėjus spręsti ginčo *iš esmės* praėjo beveik metai ir tokiu būdu asmens teisė

į teisminę gynybą gali „pasimesti“ teismo koridoriuose ir tapti formalia, o ne realia konstitucine garantija.

Apibendrinant pažymėtina, kad pensijų kaupimo sistemos dalyviui norint tinkamai realizuoti savo teisę kreiptis į teismą, būtina tinkamai kvalifikuoti kilusį ginčą. Visų pirma, bylos rūšinį teisingumą bendrosios kompetencijos ar administraciniams teismams lemia teisinio santykio, iš kurio kilo ginčas, pobūdis (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 21 str. 2 d. ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 36 str. 2 d.). Pavyzdžiui, jei ginčas kyla tarp pačių pensijų kaupimo sutarties šalių dėl tarpusavio teisių ir pareigų nevykdymo, nuostolių atlyginimo ir pan., vadovaujantis CPK 22 straipsnio 1 dalimi, tokie ginčai yra priskirtini bendrosios kompetencijos teismams. Skundai dėl valstybės ar kitų viešojo administravimo subjektų priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus yra teisingi administraciniams teismams (ABTĮ 15 str. 1 d. 1 p.) [77, 93]. O esant mišraus pobūdžio ginčui, bylos rūšinis teisingumas priklauso nuo to, koks teisinis santykis (civilinis ar administracinis) vyrauja byloje (CPK 36 str. 2 d.) [82].

Atsižvelgiant į tai, kad pensijų kaupimo srityje teismų praktika tik pradėjo formuotis, ginčų atskyrimo pensijų kaupimo srityje problema išlieka aktuali. Vadovaujantis aplinkybe, kad net teismams kyla problemų kvalifikuojant ginčus pensijų kaupimo srityje, pensijų kaupimo sistemos dalyviui gali būti sunku tinkamai įgyvendinti savo teisę į teisminę gynybą ir operatyviai apginti savo pažeistą teisę.

Palyginti – Lenkijos įstatymų leidėjas, siekdamas išvengti ginčų dėl teisingumo, pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatė rūšinio teisingumo taisykles: ginčai, kylantys tarp II pensijų pakopos dalyvių ir fondo ir (ar) jo valdymo organų, nagrinėtini specializuotuose teismuose (socialinio draudimo teismuose) pagal dalyvio gyvenamąją vietą, o bylos dėl ginčų tarp III pakopos pensijų dalyvių bei fondo ir (ar) jo valdymo organų, yra teisingos bendrosios kompetencijos teismams pagal dalyvio gyvenamąją vietą [17, 90 str.; 91 str.]. Taigi Lenkijoje, skirtingai nei Lietuvoje, asmeniui nereikia kvalifikuoti ginčo, norint realizuoti savo teisę į teisminę gynybą. Kita vertus, autorė nesiuo sekti Lenkijos pavyzdžiu ir teisės aktuose įtvirtinti rūšinio teisingumo taisyklių dėl skirtingų dalyvavimo II pensijų pakopoje sąlygų (Lenkijoje dalyvavimas II pensijų pakopoje yra privalomas, Lietuvoje – savanoriškas). Autorės vertinimu, daugėjant ginčų pensijų kaupimo srityje, turėtų susiformuoti aiškios civilinių ir administracinių teismų kompetencijos atskyrimo taisyklės, todėl nustatyti rūšinio teisingumo taisykles tikslinga palikti pačių teismų diskrecijai.

Nors Lietuvoje nėra įtvirtintas individualus konstitucinio skundo institutas, tačiau pažeista asmens konstitucinė teisė (įskaitant ir teisę į senatvės pensiją) gali būti veiksmingai ginama ir Konstituciniame Teisme naudojantis vadinamoju „netiesioginiu asmens konstituciniu skundu“ [27, p. 17]. Pavyzdžiui, apygardos administraciniams teismams nagrinėjant ginčus dėl pensijų įmokų į II pakopos pensijų fondus sumažinimo, administraciniai teismai stabdė bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl galimos Pensijų sistemos reformos įstatymo nuostatų ne-

atitiktis Konstitucijai. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas ne tik turėjo įtakos administracinių teismų sprendimų baigčiai, bet ir realiai apgynė įstatymų leidėjo pažeistas asmenų teises: pripažinus Pensijų sistemos reformos įstatymo nuostatas prieštaraujančias Konstitucijai dėl šio teisės akto grįžtamosios galios (lot. *lex retro non agit*), LVAT įpareigojo VSDF valdybą pervesti į pareiškėjų pensijų sąskaitas trūkstamą pensijų įmokos dalį už 2009 m. I ketvirtį [70–75]. Šiame kontekste atkreiptinas skaitytojo dėmesys į du, autorės nuomone, svarbius aspektus. Pirma, pirmosios instancijos teismai „ignoravo“ minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriuo retroaktyvus Pensijų sistemos reformos įstatymo galiojimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, ir netenkino *teisėtų* dalyvių skundų dėl įpareigojimo VSDF valdybą grąžinti trūkstamą pensijų įmokos dalį į jų vardu atidarytas pensijų sąskaitas (pareiškėjų skundai buvo tenkinti tik LVAT) [78–82]. Maža to, administraciniai teismai atkreipė dėmesį į retroaktyvų Pensijų sistemos reformos įstatymo nuostatų galiojimo laikotarpį, tačiau dėl trumpo retroaktyvaus teisės akto galiojimo nelaikė to pažeidžiančiu pareiškėjų teises (!) [79; 80; 82]. Antra, įstatymų leidėjas iki šiol nesiėmė jokių aktyvių veiksmų siekdamas pašalinti Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto padarinius – retroaktyviai sumažintos pensijų įmokos į II pakopos pensijų fondus už 2009 m. I ketvirtį nebuvo kompensuotos visiems pensijų kaupimo sistemos dalyviams. Todėl toks įstatymų leidėjo neveikimas, autorės nuomone, gali būti vertinamas teisėtumo aspektu.

Nors šios straipsnio tyrimo objektas nėra pensijų įmokų mažinimo problema,

dėl to plačiau šiuo klausimu nepasisakoma, tačiau ši Konstitucinio Teismo byla reikšminga pensijų kaupimo sistemos dalyviams keliais aspektais. Pirma, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad asmeninėse dalyvių pensijų sąskaitose sukauptas turtas yra siejamas su dalyvio nuosavybės teisių apsauga ir šios teisės turiniai aspektai yra ginami pagal Konstitucijos 23 straipsnį, t. y. dalyvių nuosavybė yra neliečiama, ir tai užkerta kelią priimti tokius radikalius įstatymų leidėjo sprendimus, kurie buvo padaryti 2011 m. Vengrijoje – II pensijų pakopos dalyvius „grąžinus“ į I pensijų pakopą ir didžiąją sukaupto II pakopos pensijų fondų turto dalį panaudojus valstybės skolai dengti. Antra, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatymų leidėjas gali nustatyti tik tokį sumažinimo mastą, kuriuo negali būti paneigiama kaupiamosios pensijos esmė; o pensijų įmokų sumažinimas mažiau negu pradinis pensijų įmokų dydis pensijų sistemos reformos pradžioje (2,5 proc.) vertintinas kaip esminis šių įmokų sumažinimas. Todėl galima daryti išvadą, kad laikotarpiu nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2012 m. gruodžio 31 d. pensijų įmokos buvo sumažintos iš esmės. Trečia, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatymų leidėjas privalo nustatyti *teisingą* pensijų kaupimo dalyvių praradimų kompensavimą. Atsižvelgiant į tai, kad iki šiol nėra nustatytas *iš esmės* sumažintų įmokų kompensavimo mechanizmas, taip pat į tai, kad Pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio 1 dalies (2011 m. gruodžio 20 d. redakcija) atitiktis Konstitucijai nebuvo tirta, pensijų kaupimo sistemos dalyviai turi dar vieną galimybę ginti savo galimai pažeistas teises teismuose.

Apibendrinant pasakytina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencija daro neabe-

jotiną įtaką kitoms teisės šakoms, užtikrina veiksmingą asmens pažeistų konstitucinių teisių gynybą, kartu prižiūri ir veikia įstatymų leidėjo, teismų, kitų subjektų elgesį. Ginčų dėl sumažintų pensijų įmokų nagrinėjimas administraciniuose teismuose yra puikus „netiesioginio asmens konstitucinio skundo“ veikimo bei tiesioginės konstitucinės teisės įtakos ginant pažeistas asmenų teises pavyzdys.

3. Pensijų kaupimo sutartis – civilinė sutartis

Nei Lietuvos teisės moksle, nei bendrosios kompetencijos teismų formuojamoje teismų praktikoje pensijų kaupimo sutartis nėra kvalifikuota, t. y. nėra analizuota ir atskleista, kokių sutarčių požymių turi pensijų kaupimo sutartis. Tiesa, nagrinėjant kontekste paminėtina, kad, administraciniams teismams nagrinėjant skundus dėl pensijų įmokų į II pakopos pensijų fondus sumažinimo, jie pasisakė tiek dėl ginčų, kylančių iš pensijų kaupimo sutarčių, teismingumo, tiek dėl pensijų kaupimo sutarties šalių teisės nustatyti pensijų kaupimo sutarties sąlygas, tiek dėl imperatyvių teisės normų pasikeitimo įtakos asmenų sudarytoms pensijų kaupimo sutartims, tiek pritarė proceso šalių atliktam pensijų kaupimo sutarties, kaip civilinės sutarties, kvalifikavimui [70–75; 84].

Vadovaujantis sutarties laisvės principu, šalys gali sudaryti ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) nenumatytas sutartis (CK 156 str. 1 d.). Pensijų kaupimo sutartis yra to pavyzdys, nes galimybė šalims sudaryti pensijų kaupimo sutartis yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatyme (toliau – Pensijų kaupimo įstatymas). Tačiau nors sutarties laisvės principas leidžia šalims laisvai ir

savo nuožiūra sudaryti sutartis bei nusistatyti tarpusavio teises ir pareigas, įstatymų leidėjas pensijų kaupimo sutarties šalims tokią teisę labai apribojo.

Pensijų sistemos reformos įstatymo 2 straipsnio 8 dalyje pateikiama pensijų kaupimo sutarties sąvoka – tai įstatymų nustatyta tvarka pensijų įmokų kaupimo laikotarpiui sudaryta sutartis tarp asmens, draudžiamo valstybiniu socialiniu draudimu, ir pensijų kaupimo bendrovės *dėl pensijų įmokos kaupimo* asmens pensijų sąskaitoje, atidarytoje šioje bendrovėje, t. y. pensijų kaupimo sutarties dalykas yra pensijų įmokų kaupimas. Asmenims, ginčijusiems pensijų įmokų sumažinimą administraciniuose teismuose, buvo išaiškinta, kad pensijų fondų dalyvis ir pensijų kaupimo bendrovė negali susitarti dėl pensijų įmokų, kaupiamų pensijų fonde, dydžio, nes ši sąlyga patenka į viešosios teisės reguliuojamą sritį (lot. *ius publicum*), yra imperatyvi ir šalys susitarimu jos negali pakeisti, o vien konkretaus pensijų įmokų dydžio įrašymas į pensijų kaupimo sutartį *ipso facto* nesuponuoja galimybės dėl jų susitarti [75]. Dėl šios priežasties CK 6.157 straipsnio 2 dalis, kurioje numatyta, kad imperatyvių teisės normų pasikeitimas po sutarties sudarymo neturi įtakos sutarties sąlygoms, pensijų kaupimo sutarties šalims yra netaikoma [70–75].

Administraciniai teismai savo praktikoje yra išaiškinę, kad šalys turi teisę susitarti tik dėl tarpusavio bendradarbiavimo kaupiant pensijų įmokas [70–75]. Tačiau, autorės nuomone, dar daugiau, iš tiesų šalys nėra laisvos susitarti ir dėl tarpusavio bendradarbiavimo sąlygų, nes pensijų kaupimo bendrovių priežiūros institucija, įgyvendindama jai įstatymų leidėjo suteiktą kompetenciją (Pensijų kaupimo įstatymo

6 str. 5 d.), yra parengusi ir patvirtinusi pensijų kaupimo sutarties sąlygas, kurios yra norminis teisės aktas ir dėl to privalomos abiem sutarties šalims.

Vadinasi, nors pensijų kaupimo sutartis yra viena iš civilinių sutarčių rūšių, sutarties laisvės principas šalių atžvilgiu yra labai ribojamas. Kuo gali būti pateisinamas toks įstatymų leidėjo kišimasis į šalių sutartinius santykius?

Pirma, *socialiniu* pensijų kaupimo reikšmingumu ir *jautrumu*. Pensijų kaupimas II pakopos pensijų fonduose yra viena iš formų, kuria užtikrinamos asmenų pajamos senatvėje. Iš Pensijų sistemos reformos įstatymo aiškinamojo rašto matyti, kad pensijų sistemos reforma siekta užtikrinti asmenims didesnes pensijas senatvėje bei garantuoti stabilų socialiai priimtina kompromisą tarp socialinio solidarumo ir individualių interesų [26]. Senėjanti visuomenė, neigiami demografiniai pokyčiai, VSDF biudžeto deficitas – tai reiškiniai, *ipso facto* lėmę reformų pensijų srityje būtinumą bei II pensijų pakopos svarbą, siekiant užtikrinti pakankamą pajamų dydį senatvėje.

Antra, *viešuoju interesu* dėl II pensijų pakopos. Viena vertus, valstybė yra (ar turėtų būti) suinteresuota II pensijų pakopos veikimu, nes mokslinių tyrimų duomenimis yra įrodyta, kad valstybei pensijų kaupimu pagrįsta pensijų sistema ilguoju periodu atsiperka, t. y. kainuoja pigiau nei *PAYG* pensijų sistema [45]. Kita vertus, pati visuomenė turi didelį interesą gauti didesnes pajamas senatvėje. Atsižvelgiant į tai, kad buvo nuspręsta pensijų kaupimo veiklą perduoti privatiems subjektams, valstybė turi pareigą, kylančią iš Konstitucijos 46, 52 straipsniuose įtvirtintų imperatyvų, reguliuoti šių privačių subjektų ūkinę

veiklą taip, kad būtų derinami ūkinės veiklos subjekto ir visuomenės interesai, *inter alia* nustatant šios veiklos licencijavimą ir kontrolę bei reglamentavimą [53].

Trečia, silpnesniosios pensijų kaupimo sutarties šalies interesų apsauga. Pensijų kaupimo sutartis yra sudaroma prisijungimo būdu, t. y. potencialus pensijų kaupimo dalyvis negali daryti įtakos pensijų kaupimo sutarties tekstui, jis turi tik apsisprendimo teisę – priimti pagal savo esmę investicinį sprendimą ir pasirašyti pensijų kaupimo sutartį bei tokiu būdu pradėti kaupti pensijų įmokas jo pasirinktame pensijų fonde arba atsisakyti tai daryti (angl. *take it or leave it*). Be to, pensijų kaupimo sutarties dalyvis yra ekonomiškai silpnesnė pensijų kaupimo sutarties šalis nei paslaugas teikiančios pensijų kaupimo bendrovės ar joms atstovaujantys bankai.

Ketvirta, pensijų kaupimo sutarties kaip *viešosios sutarties* prigimtimi. Tiek teismų praktikoje, tiek doktrinoje pripažįstama, kad viešoji sutartis yra sutarties laisvės principo ribojimo pavyzdys.

Toliau straipsnyje detaliau nagrinėjama pensijų kaupimo sutarties prigimtis, vadovaujantis sistetine Lietuvos teisės aktu ir teismų praktikos analize atskleidžiama, kokių civilinių sutarčių požymių turi pensijų kaupimo sutartis.

4. Pensijų kaupimo sutartis – viešoji sutartis?

Pensijų kaupimo įstatyme įtvirtintas draudimas pensijų kaupimo bendrovei atsisakyti sudaryti pensijų kaupimo sutartį su tokia teise turinčiais asmenimis (Pensijų kaupimo įstatymo 4 str. 3 d.) bei pensijų kaupimo veiklos licencijavimas (valstybinė priežiūra) verčia susimąstyti, ar pensijų kaupimo

sutartis gali būti priskirta prie viešųjų sutarčių (CK 6.161 str.).

Viešųjų sutarčių institutas yra svarbi reguliacinė priemonė, paprastai užtikrinanti visuomenės poreikį gauti tam tikras gyvybiškai būtinas ar socialiai reikšmingas paslaugas tokiose visuomeniškai svarbiose srityse, kaip antai transporto, telekomunikacijų, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio paslaugų teikimas. Kita vertus, viešosiomis sutartimis gali būti pripažįstamos sutartys dėl tam tikrų finansinių ar draudimo paslaugų teikimo (indėlio sutartis, sudaroma su fiziniu asmeniu (CK 6.892 str. 2 d.), banko sąskaitos sutartis (CK 6.914 str. 2 d.), privalomojo draudimo sutartis (CK 6.988 str. 2 d.)), asmens sveikatos priežiūros paslaugų sutartis (CK 6.725 str.), mažmeninės prekybos sutartis (CK str. 6.350), vartojimo nuomos sutartis (CK 6. 6.504 str.) ir kt. Viešųjų sutarčių institutas yra skirtas panaikinti derėjimosi galios nelygybę (angl. *inequality of bargaining power*), atsiradusią vienos sutarties šalies ekonominę persvarą bei apginti silpnesnę už kitą verslo patyrimu ar derybų meistriškumu šalį. Todėl stipresnės šalies įpareigojimas būtinai sudaryti sutartis su asmeniu, kuriam nedelsiant reikia paslaugos pagal valstybės institucijų nustatytas sąlygas, yra logiškas, nors ir ribojantis sutarčių laisvę. Maža to, ši „reguliuojamų“ sutarčių teisė gali būti pripažįstama savarankiška sutarčių teisės dalimi [52, p. 278–280].

Viešosios sutarties sąvoka pateikiama CK 6.161 straipsnio 1, 2 dalyje. Viešąja sutartimi laikoma sutartis, kurią sudaro juridinis asmuo (verslininkas), teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik kreipiasi (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos), išskyrus įstatymų nustatyta

tvarka patvirtintas išimtis. Pažymėtina, kad viešųjų sutarčių institutas, suprantamas siauriau ar plačiau, įtvirtintas ir kitose šalyse, pvz., Vengrijoje¹⁴, Rusijoje¹⁵ [4], Olandijoje [40, p. 236–240].

LAT teismų praktikoje pripažįstama, kad, norint sutartį kvalifikuoti kaip viešąją sutartį, tai turi būti *expressis verbis* įtvirtinta įstatyme (pvz., žr. indėlio sutartį, sudaromą su fiziniu asmeniu (CK 6.892 str. 2 d.)), arba sutartis turi atitikti įstatyme įtvirtintus pagrindinius viešosios sutarties požymius [57; 58]. Be to, LAT teismų praktikoje pripažįstama, kad, norint sutartį pripažinti viešąja, būtina konstatuoti *visų* viešosios sutarties požymių, įtvirtintų CK 6.161 straipsnyje, visetą, o ne tik kai kuriuos jos elementus ar bruožus [57; 58; 60].

LAT teismų praktikoje yra išskiriami šie pagrindiniai viešosios sutarties požymiai: 1) viešosios sutarties šalis – tiekėjas, pardavėjas, kuris verčiasi tam tikra veikla, šios veiklos produktą privalo parduoti, paslaugą teikti visiems, kurie į jį dėl šito kreipiasi (CK 6.161 str. 2 d.); 2) paslauga ar prekės turi būti teikiamos vienodomis sąlygomis ir kainomis visiems tos pačios

¹⁴ Vengrijos civiliniame kodekse įtvirtinta tokia viešosios sutarties sąvoka: „pagal viešųjų paslaugų teikimo sutartį paslaugų teikėjas privalo bet kada saugiai ir užtikrinant tęstinumą bei vartotojo poreikius teikti vartotojams viešąsias paslaugas, įprastai, dujų, elektros ir vandens teikimo paslaugas, o vartotojas įsipareigoja mokėti periodinius mokesčius už šias paslaugas.“ [41, p. 157].

¹⁵ Rusijos Federacijos civilinio kodekso 426 straipsnio 1 dalyje yra pateikiama tokia viešosios sutarties sąvoka: „Viešąja sutartimi pripažįstama sutartis, sudaryta komercinės organizacijos ir nustatanti jos pareigas prekių pardavimui, darbams arba paslaugoms, kurias ši organizacija privalo vykdyti, atsižvelgiant į veiklos sritį, kiekvienam, kas tik kreipiasi (mažmeninės prekybos, viešojo transporto, ryšių, elektros energijos, medicinos paslaugų, viešbučių apgyvendinimo ir pan. srityse) [4].

kategorijos vartotojams (CK 6.161 str. 3, 4 d.); 3) paslaugas teikiančio ar prekes parduodančio asmens veikla gali būti labiau kontroliuojama valstybės, pavyzdžiui, nustatant kainas, reikalaujant tam tikrų licencijų ir pan.; 4) viešąsias paslaugas teikiančio subjekto pareiga sudaryti sutartį su visais, kurie į ją dėl to kreipiasi, lemia tai, jog verslo subjektai turi ribotas galimybes nutraukti tokias sutartis [57; 58; 60]. Privalomų standartinių sutarties sąlygų, patvirtintų valstybės institucijos, taikymas pensijų kaupimo sutarties šalims (CK 6.161 str. 5 d.) vertintinas kaip papildomas požymis (neprivalomas) konstatuoti viešosios sutarties kvalifikavimo būtinybę. Tokiai pozicijai pritaria ir doktrina [43, p. 202; 29, p. 132, 133].

Vadovaujantis sistetine pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų analize, galima daryti išvadą, kad pensijų kaupimo sutartis atitinka CK 6.161 straipsnyje įtvirtintus ir teismų praktikoje bei doktrinoje išaiškintus viešajai sutarčiai būdingus požymius: viena šios sutarties šalis yra juridinis asmuo – pensijų kaupimo bendrovė¹⁶, užsiimanti ūkine veikla, – valdanti pensijų kaupimo fondus ir teikianti su pensijų kaupimu susijusias paslaugas [7, 3 str. 6 d.]; pensijų kaupimo bendrovė privalo teikti paslaugas kiekvienam to paprašiusiam asmeniui, išskyrus įstatyme¹⁷ numatytas išimtis (tik teisę dalyvauti

¹⁶ Vadovaujantis Pensijų kaupimo įstatymo 3 straipsnio 6 dalimi, pensijų kaupimo bendrove gali būti pensijų fondų valdymo įmonė ar draudimo įmonė, turinti priežiūros institucijos išduotą licenciją Lietuvos Respublikos teritorijoje verstis šio įstatymo nustatyta pensijų kaupimo veikla. Pensijų kaupimo bendrovę taip pat gali steigti valstybė. Dabar veikia 8 pensijų kaupimo bendrovės: 6 valdymo įmonės ir 2 draudimo įmonės [94; 89].

¹⁷ Viešosios sutarties pobūdis sąlygoja, kad ribojimai sudaryti viešąją sutartį gali būti įtvirtinami tik įstatymu (o ne kitos teisinės galios aktu). Nagrinėjimu

II pensijų pakopoje turintiems asmenims) [7, 4 str. 1, 3 d.]; pensijų kaupimo bendrovė teikia paslaugas vienodomis sąlygomis ir kainomis visiems tos pačios kategorijos vartotojams – atitinkamo pensijų fondo dalyviams [23, 9.20 p.]; pensijų kaupimo bendrovės veikla yra licencijuojama ir tokiu būdu labiau prižiūrima ir kontroliuojama valstybės [7, 3 str. 6 d.]; pensijų kaupimo sutartis sudaroma pagal abiem šalims privalomas standartines sąlygas, patvirtintas priežiūros institucijos [7, 6 str. 5 d.; 22]; pensijų kaupimo bendrovė turi ribotas galimybes nutraukti pensijų kaupimo sutartis [7, 6 str. 7 d.].

Pensijų kaupimo sutarties, kaip viešosios sutarties, pobūdis sąlygoja sutarties laisvės principo ribojimą pensijų kaupimo sutarties šalių atžvilgiu ir lemia specifinių pensijų kaupimo bendrovės pareigų dalyvio atžvilgiu atsiradimą: pareigą sudaryti pensijų kaupimo sutartį su visais tokią teisę pagal Pensijų kaupimo įstatymo nuostatas turinčiais asmenimis ir draudimą diskriminuoti pensijų fondų dalyvius. Toliau analizuojama kiekviena iš jų.

4.1. Dėl pensijų kaupimo bendrovės pareigos sudaryti pensijų kaupimo sutartį

Pensijų kaupimo sutarties, kaip viešosios sutarties, specifika suponuoja pensijų kaupimo bendrovės pareigą sudaryti pensijų kaupimo sutartį su visais tokią teisę turinčiais asmenimis nepriklausomai nuo jokių kitų aplinkybių. Todėl įstatymų leidėjas Pensijų kaupimo įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtino nuostatą, kad pensijų

atveju ribojimai asmenims sudaryti pensijų kaupimo sutartis yra nustatyti Pensijų kaupimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje.

kaupimo bendrovė negali atsisakyti sudaryti pensijų kaupimo sutarties su asmeniu, turinčiu teisę ją sudaryti, t. y. nagrinėjama atveju sutarties laisvės principas, leidžiantis pačioms šalims laisva valia spęsti dėl sutarties sudarymo, yra ribojamas pensijų kaupimo bendrovės atžvilgiu [2, 6.156 str. 2 d.; 60; 63]. Įstatyminis draudimas pensijų kaupimo bendrovei atsisakyti sudaryti pensijų kaupimo sutartis reiškia ir tai, kad pensijų kaupimo bendrovė negali rinktis asmenų, su kuriais ji nori sudaryti pensijų kaupimo sutartis, taip pat turi imtis aktyvių veiksmų pensijų kaupimo sutarčiai įregistruoti. Pavyzdžiui, pensijų kaupimo bendrovė, siekdama gauti daugiau pajamų, negali atsisakyti sudaryti pensijų kaupimo sutartis su mažas pajamas gaunančiais asmenimis ar asmenimis, kuriems iki Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (toliau – Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas) nustatyto senatvės pensijos amžiaus likę nedaug metų.

Sudaryti pensijų kaupimo sutartį gali tik asmuo, atitinkantis Pensijų kaupimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje ir analogišką nuostatą įtvirtinančio Pensijų sistemos reformos įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus. Teisę tapti pensijų kaupimo dalyviu turi asmenys, nesukakę Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme nustatyto senatvės pensijos amžiaus, kuris dabar yra 65 metai¹⁸ [12,

¹⁸ Iki Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 21, 25, 33, 56, 57, 67 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo 2012 m. sausio 1 d. senatvės pensijos amžius moterims buvo 60 metų, o vyrams – 62,5 m. Įsigaliojus minėtiems pakeitimams, nuo 2012 m. sausio 1 d. kiekvienais metais senatvės pensijos amžius yra ilginamas nuo kiekvienų metų sausio 1 dienos moterims pridodant keturis, o vyrams du mėnesius, iki bus pasiektas Valstybinių socialinio draudimo pen-

21 str. 1 d.], ir kurie yra draudžiami pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos daliai gauti arba kurie turi teisę persivesti lėšas iš Europos Sąjungos institucijų pensijų sistemos [7, 4 str. 1 d.]. Atkreipiamas dėmesys, kad socialiniu draudimu gali būti draudžiami ir nepilnamečiai asmenys. Tokiais atvejais 14–18 metų asmenys gali sudaryti pensijų kaupimo sutartį tik turėdami tėvų arba rūpintojų sutikimą (CK 2.8 str. 1 d.). Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas, nagrinėdamas pensijų kaupimo sutarties pripažinimo negaliojančia klausimą, pripažino pensijų kaupimo sutartį negaliojančia pagal nepilnamečio ieškinį būtent dėl to, kad pensijų kaupimo bendrovė sudarė pensijų kaupimo sutartį su nepilnamečiu, neturėdama įstatyminio atstovo sutikimo [69].

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo (toliau – Valstybinio socialinio draudimo įstatymas) 4 straipsnyje *inter alia* nustatytas asmenų, privalomai draudžiamų pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos daliai gauti, ratą. Pažymėtina, kad, nevertinant ankstesnių senosios įstatymo redakcijos analogiško straipsnio pakeitimų, vien nuo 2005 m. šis straipsnis yra keistas 22 kartus (!); kintant asmenų, privalomai draudžiamų pagrindinei ir papildomai pensijos daliai, ratui, plėtėsi ir asmenų, turinčių teisę sudaryti pensijų kaupimo sutartis, sąrašas. Pavyzdžiui, nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojus Valstybinio socialinio draudimo įstatymo, Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimams, asmenims, kurie gauna pajamas iš sporto, atlikėjo veiklos, pagal autorines sutartis, bei ūkininkams ir jų partneriams

sijų įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas senatvės pensijos amžius – 65 metai [12, 57 str. 2 d.].

buvo suteikta teisė dalyvauti kaupiant pensijas [11; 13].

Nors asmenų, draudžiamų pensijų socialiniu draudimu, ratas nuolat didėjo, tačiau iki šiol dar ne visi asmenys turi teisę kaupti pensijų įmokas II pensijų pakopoje, pavyzdžiui, pensijų įmokos už asmenis, draudžiamus valstybės biudžeto lėšomis, neskaičiuojamos ir nemokamos [8, 4 str. 4 d.], t. y. šie asmenys (pvz., Lietuvos Respublikos kariuomenės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai; asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą; asmenys, auginantys vaiką iki trejų metų (iki 2014 m. sausio 1 d.¹⁹); asmenys, slaugantys namuose neįgalų asmenį, ir kt. [10, 5 str. 3 d.]) yra eliminuojami²⁰ iš pensijų kaupimo sistemos.

Pensijų kaupimo bendrovės atsisakymas sudaryti pensijų kaupimo sutartį su asmeniu, pagal Pensijų kaupimo įstatymo nuostatas turinčiu teisę ją sudaryti, gali būti suinteresuoto asmens skundžiamas bendrosios kompetencijos teismui, prašant įpareigoti šalį (pensijų kaupimo bendrovę) sudaryti pensijų kaupimo sutartį bei atlyginti dėl tokio vengimo patirtus nuostolius [2, 6.184 str. 4 d.]. Minimaliais suinteresuoto asmens nuostoliais galėtų būti pripažįstamas investicinis praeigis, kuris skaičiuojamas nuo pensijų įmokų, kurios turėjo būti pervedamos į II pakopos pensi-

¹⁹ Vadovaujantis Pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio 3 dalimi, nuo 2014 m. sausio 1 d. už vieną iš tėvų, auginantį vaiką iki 3 metų ir gaunantį motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpą arba draudžiamą valstybiniu socialiniu pensijų draudimu valstybės lėšomis, į pensijų fondą pervedama 2 proc. Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio *bruto* darbo užmokesčio vidurkio dydžio pensijų įmoka iš valstybės biudžeto lėšų.

²⁰ Asmenų, neturinčių teisės dalyvauti II pensijų pakopoje, problema nėra šio straipsnio nagrinėjimo objektas, todėl plačiau šiame straipsnyje neaptariama.

jų fondą, ir kurio asmuo negavo dėl neteisėtų pensijų kaupimo bendrovės veiksmų.

Pensijų kaupimo bendrovės atsisakymas sudaryti pensijų kaupimo sutartį yra susijęs ne tik su pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimu, bet ir sąlygoja konstitucinės asmens teisės į senatvės pensiją ribojimą, taip pat gali pažeisti ir kitas asmens teises ir laisves, jei, pavyzdžiui, atsisakymo pagrindas yra diskriminacinio pobūdžio dėl jo lyties, tautybės ir pan.

4.2. Dėl draudimo diskriminuoti

CK 6.161 straipsnio 3, 4 dalyje įtvirtintas tos pačios kategorijos vartotojų *ekonominio pobūdžio* diskriminavimo draudimas, pagal kurį paslaugų teikėjas tiek neturi teisės suteikti kažkuriam asmeniui ar jų grupei privilegijų, tiek negali nustatyti skirtingų prekių ir paslaugų kainų bei kitų sąlygų tos pačios kategorijos vartotojams²¹, t. y. CK yra įtvirtintas *ekonominis* asmenų diskriminavimo draudimas. Palyginti – Slovakijos pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančiame teisės akte yra įtvirtintos nuostatos, draudžiančios pensijų kaupimo dalyvį diskriminuoti dėl jo lyties, šeimos statuso, rasės, spalvos, kalbos, amžiaus, sveikatos padėties, tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų ir pan. [21, 9 str.]. Pensijų kaupimo įstatyme apskritai nėra įtvirtintų nuostatų, draudžiančių bet kokio pobūdžio dalyvių diskriminavimą.

Vadovaujantis teismų praktikos, doktrinos išaiškinimais, šios CK straipsnio nuostatos, draudžiančios ekonominio pobūdžio diskriminavimą, gali būti taikomos

²¹ Leidžiamos tik įstatymo nustatytos lengvatinės sąlygos, taikomos atskirų kategorijų vartotojams (CK 6.161 str. 4 d.).

asmeniui tik jeigu yra konstatuojama, kad galutinis paslaugos naudotojas yra fizinis asmuo – vartotojas, kuris prekes ar paslaugas įsigyja ne dėl savo ūkinės komercinės ar profesinės veiklos, o savo asmeninių, šeimos, namų ūkio poreikių tenkinimo tikslu ir tokias prekes ar paslaugas jam teikia verslininkas (suprantamas plačiaja prasme, jis gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo) [64; 66; 67; 36 p. 84–87], kitaip tariant, būtina nustatyti, kad tarp šalių sudaryta sutartis yra vartojimo sutartis. Nagrinėjamu požiūriu svarbu pažymėti, kad vartojimo sutartis nėra pripažįstama kaip atskira civilinių sutarčių rūšis; vartojimo sutarties dalykas gali būti bet koks objektas arba paslaugų teikimas vartotojui, su juo prekyba ar profesija nesusijusiu tikslu [61; 36, p. 87].

Atsižvelgiant į aplinkybes, kad pensijų kaupimo sutartį sudaro fizinis asmuo savo asmeniniams ar šeimos poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti, t. y. kaupti lėšas II pakopos pensijų fonde ir taip užtikrinti papildomų pajamų senatvėje, taip pat į tai, kad paslaugas pensijų fondo dalyviui teikia pensijų kaupimo bendrovė – juridinis asmuo, vykdamas komercinę veiklą, galima konstatuoti, kad pensijų kaupimo sutartis atitinka vartojimo sutarties požymius, o pensijų kaupimo sutartį sudarantis asmuo yra vartotojas vartotojų apsaugos teisės prasme ir turi gauti įstatymine vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsaugą.

Pensijų fondo taisyklėse, kurios yra sudedamoji pensijų kaupimo sutarties dalis [7, 6 str. 6 d.], privalo būti įtvirtinta nuostata, kad visi to paties pensijų fondo dalyviai dalyvauja pensijų kaupime tapačiomis sąlygomis [23, 9.20 p.]. Konstatavus, kad pensijų kaupimo sutartis yra vartojimo su-

tartis, aiškinant pensijų kaupimo bendrovės pareigos užtikrinti vienodas dalyvavimo kaupiant pensijas sąlygas turinį, būtina vadovautis CK 6.161 straipsnio 3, 4 dalyje įtvirtintais reikalavimais, pagal kuriuos pensijų kaupimo bendrovė privalo neteikti privilegijų asmeniui ar grupei asmenų, lyginant su kitais pensijų kaupimo dalyviais, taip pat pensijų kaupimo bendrovė turi taikyti vienodus atskaitymus ir kitas dalyvavimo kaupiant pensijas sąlygas tos pačios kategorijos vartotojams.

Svarbu pažymėti, kad sisteminiu požiūriu pensijų kaupimo bendrovė privalo užtikrinti vienodas sąlygas tik to paties pensijų fondo dalyviams, o ne visiems jos valdomų pensijų fondo dalyviams, t. y. dalyvavimo sąlygos gali skirtis skirtinguose pensijų fonduose.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiesiogiai įtvirtintas reikalavimas pensijų kaupimo bendrovei taikyti vienodas sąlygas to paties pensijų fondo dalyviams nėra įtvirtintas jokiam pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančiame teisės akte. Minėta, kad poįstatyminiame teisės akte yra nustatytas reikalavimas pensijų kaupimo bendrovei pensijų fondo taisyklėse įtraukti nuostatą, kad visi to paties pensijų fondo dalyviai pensijų kaupime dalyvauja tapačiomis sąlygomis, tačiau tai reglamentuoja pensijų fondo taisyklių turinį, o ne pensijų kaupimo bendrovės pareigą nediskriminuoti to paties pensijų fondo dalyvių. Nors nesant Pensijų kaupimo įstatyme tiesiogiai įtvirtinto reikalavimo užtikrinti vienodas sąlygas to paties pensijų fondo dalyviams, pensijų kaupimo sutarties šalių santykiams yra taikomi tai užtikrinantys minėtose CK nuostatose nustatyti reikalavimai, tačiau priežiūros institucijai norint taikyti atsakomybę pensijų kaupimo bendrovei už

diskriminavimo principo pažeidimus atitinkamo pensijų fondo dalyvių atžvilgiu, ji neturės tam teisinio pagrindo, nes priežiūros institucija turi teisę taikyti poveikio priemones pensijų kaupimo bendrovėms tik už pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus [7, 30 str. 3 d.; 14²², 59 str. 1 d.]. Todėl, autorės nuomone, Pensijų kaupimo įstatyme, siekiant užtikrinti vartotojų, kaip silpnesniosios pensijų kaupimo sutarties šalies, teises ir jų tinkamą gynybą, privalo būti įtvirtinta nuostata, nustatanti pensijų kaupimo bendrovės pareigą nediskriminuoti vartotojų (pensijų fondo dalyvių) ir taip užtikrinti vienodas sąlygas to paties pensijų fondo dalyviams.

Pensijų kaupimo sistemos dalyvis, kuris yra diskriminuojamas kitų tos pačios kategorijos (to paties pensijų fondo) dalyvių atžvilgiu, turi teisę tokius pensijų kaupimo bendrovės veiksmus skųsti Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo (toliau – Vartotojų teisių apsaugos įstatymas) nustatyta tvarka priežiūros institucijai (šiuo metu – Lietuvos bankui) ar bendrosios kompetencijos teismui ir tokiu būdu ginti savo pažeistas teises ar teisėtus interesus.

Apibendrinant pasakytina, kad Pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nėra įtvirtintas diskriminavimo draudimo principas ir tokiu būdu pensijų kaupimo bendrovė, teikdama pensijų kaupimo paslaugas, gali pažeisti teisės aktų nustatytus reikalavimus ir priežiūros institucija neturės pagrindo taikyti poveikio

priemonių. Todėl, autorės nuomone, į pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančius teisės aktus būtų tikslinga įtraukti diskriminavimo draudimus.

Šio straipsnio 4 skyriaus pabaigoje pasakytina, kad pensijų kaupimo sutarties kvalifikavimas viešąja sutartimi, užtikrina silpnesniosios pensijų kaupimo sutarties – vartotojo – interesus. Nors taip yra ribojamas sutarčių laisvės principas, pensijų kaupimo bendrovių veikla yra labiau reglamentuojama, tačiau tai yra visiškai pateisinama pensijų kaupimo paslaugų socialiniu reikšmingumu ir viešojo intereso požiūriu.

5. Pensijų kaupimo sutartis – standartinių sąlygų sutartis

Sutarčių laisvė, kaip asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos išraiška (Konstitucijos 46 str.), gali būti traktuojama kaip būtina konstitucinė subjektų ūkinės veiklos garantija. Sutarties laisvės principas šalims leidžia nustatyti sutarties sąlygas savo nuožiūra, laikantis imperatyvių teisės aktų nustatytų reikalavimų (CK 6.156 str. 4, 5 d.). Tačiau pensijų kaupimo sutarties, kaip viešosios sutarties, pobūdis lemia, kad sutarties laisvės principas pensijų kaupimo sutarties šalių atžvilgiu yra ribojamas: pensijų kaupimo sutartis yra sudaroma pagal abiem šalims privalomas priežiūros institucijos patvirtintas standartines pensijų kaupimo sutarties nuostatas [7, 6 str. 5 d.; 60; 63]. Toks įsikišimas į pensijų kaupimo sutarties šalių santykius yra pateisinamas būtinumu užtikrinti strateginių, visuomenei reikšmingų, tenkinančių viešąjį interesą paslaugų – pensijų kaupimo – teikimą bei silpnesniosios sutarties šalies – vartotojo – teisių apsaugą. Pavyzdžiui, kai kuriose Europos šalyse nėra vie-

²² Aiškumo dėlei pasakytina, kad, vadovaujantis Pensijų kaupimo įstatymo 2 straipsniu, Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas taikomas ir II pensijų pakopai tiek, kiek Pensijų kaupimo įstatymas nenustato kitaip.

šiosios sutarties instituto ir būtent standartinių sutarčių institutas (pvz., Švedija [30, p. 37], Ispanija [34, p. 100–102], Prancūzija [47, p. 90–91]) arba prisijungimo sutarčių institutas (pvz., Prancūzija [48, p. 89]), kartu su vartotojų teises ginančiomis teisės normomis užtikrina šalių pusiausvyrą vartotojui gaunant gyvybiškai svarbias ar kitas reikšmingas paslaugas.

Detalūs reikalavimai pensijų kaupimo sutarties turiniui įtvirtinti Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymo 26 straipsnyje, kuris pensijų kaupimo sutartims, sudaromoms dėl dalyvavimo II pensijų pakopoje, gali būti taikomas *mutatis mutandis* [7, 2 str.]. Standartinės pensijų kaupimo sutarties sąlygos yra patvirtintos priežiūros institucijos²³ 2005 m. sausio 5 d. nutarimu Nr. 1 (toliau – Nutarimas). Šios standartinės sąlygos, nustatančios pensijų kaupimo sutarties šalis, dalyką, pensijų kaupimo bendrovės atsakomybę, sutarties nutraukimo, įsigaliojimo, pasibaigimo pagrindus, taip pat kiti reikalavimai, nustatyti Nutarime, privalo būti įtvirtinti pensijų kaupimo sutartyje, nekeičiant jų esmės [22]. Kadangi reikalavimus pensijų kaupimo sutarčių turiniui įtvirtina norminiai teisės aktai, tai pensijų kaupimo sutarties šalims šios nuostatos turi imperatyvų pobūdį ir pensijų kaupimo sutarties šalys susitarimu jų negali pakeisti. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų

skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje yra išaiškinusi, kad Nutarimo 5 punktas, nustatantis pensijų kaupimo bendrovės pareigą pensijų kaupimo sutartyje nurodyti pensijų kaupimo sutarties sudarymo datą ir vietą, vertintinas kaip nustatantis imperatyvius reikalavimus pensijų kaupimo sutarčių sąlygoms bei skirtas užtikrinti asmens, pasirinkusio kaupti pensijų įmoką pensijų kaupimo bendrovėje, teisių apsaugą [59].

Pasaulio bankas detalų pensijų kaupimo sutarties turinį, įtvirtintą teisės aktoje, įvardijo kaip „stiprų sutartinį pagrindą“ reglamentuoti pensijų kaupimo bendrovių ir dalyvių santykius. Ir tai, Pasaulio banko ekspertų nuomone, padės dalyviams suprasti prisiimamų teisių bei pareigų apimtį ir užkirs kelią potencialiems ateities ginčams tarp pensijų kaupimo sutarties šalių, o tai užtikrins pensijų sistemos stabilumą ir pasitikėjimą ja [51]. Ir iš tikrųjų bendrosios kompetencijos teismuose buvo nagrinėta tik keletas ginčų, susijusių su pensijų kaupimo sutartimi [žr., pvz., 59; 69]. Iš tiesų, griežtai reglamentuoti pensijų kaupimo sutarties šalių santykiai, detalūs reikalavimai, reglamentuojantys pensijų kaupimo bendrovės pareigas, pensijų kaupimo bendrovių veiklos licencijavimas ir stipri valstybinė priežiūra bei konkurencinė kova dėl dalyvių finansų rinkoje nustatė tam tikrus elgesio standartus ir prevenciškai galėjo užkirsti kelią ginčų tarp pensijų kaupimo sutarties šalių kilimo galimybei. Kita vertus, pripažįstama, kad pensijų kaupimo sistemos dalyviai yra neaktyvūs [46], o ginčai gali nepasiekti teismų dėl priežiūros institucijos turimos kompetencijos nagrinėti asmenų skundus *inter alia* pensijų kaupimo srityje.

²³ Šį norminį teisės aktą yra patvirtinusi Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija. Tačiau šiuo metu, vadovaujantis Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros sistemos pertvarkos įstatymo nuostatomis, Lietuvos bankas nuo 2012 m. sausio 1 d. perėmė likviduojamos Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos vykdomas funkcijas, t. y. tapo pensijų kaupimo bendrovių priežiūros institucija [15, 3 str. 1 d.; 4 str. 2, 3 d.].

Teismų praktikoje pripažįstama, kad CK nustatyti viešosioms sutartims keliami reikalavimai ir su jais susiję sutarčių laisvės principo ribojimai nereiškia, kad tokiose sutartyse negali būti sąlygų, dėl kurių šalys galėtų susitarti savo nuožiūra [60]. Nutarimo 4 punkte taip pat įtvirtinta, kad pensijų kaupimo sutartyje, be standartinių sąlygų, gali būti ir kitos nuostatos, neprieštaraujančios Pensijų kaupimo įstatymo, kitų teisės aktų nuostatoms ir pensijų fondo dalyvio padėties, palyginti su ta, kurią nustato Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai. Todėl tiek pensijų kaupimo bendrovė savo iniciatyva, tiek abiems šalims susitarus, gali pensijų kaupimo sutartyje, atsižvelgiant į viešosioms sutartims keliamus reikalavimus (CK 6.161 str. 3, 4 d.) bei pensijų kaupimo veiklos specifiką, nustatyti papildomų sąlygų (pvz., šalys gali susitarti dėl informacijos dalyviui pateikimo būdo [14, 52 str. 1 d.], dalyvio asmens duomenų naudojimo tvarkos (ar asmens duomenys gali būti naudojami tiesioginės rinkodaros tikslu ar ne)) ir pan.

CK 6.185 straipsnyje taip pat nustatyti reikalavimai standartinių sutarčių sąlygoms, tačiau į šio straipsnio reguliavimo dalyką patenka tik tokios standartinės sutartys, kurių sąlygas paslaugų teikėjas yra laisvas nustatyti. Atsižvelgiant į aplinkybę, kad standartinės pensijų kaupimo sutarties sąlygos yra tvirtinamos norminiu teisės aktu, t. y. yra privalomos abiem sutarties šalims, galima daryti išvadą, kad šis CK straipsnis gali būti taikomas nagrinėjamu atveju tik tokia apimtimi, kiek pensijų kaupimo sutarties šalys laisva valia nustatė papildomų sąlygų sutartyje.

Jei pensijų kaupimo bendrovė, rengdama standartinę pensijų kaupimo sutar-

tį, nesilaiko Pensijų kaupimo įstatyme, poįstatyminiuose teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų ir pensijų kaupimo sutartyje įtvirtina nuostatas, prieštaraujančias pensijų kaupimo veiklą reglamentuojantiems teisės aktams, tai tokios pensijų kaupimo sutarties sąlygos negalioja [7, 6 str. 4 d.]. Aiškinant šią Pensijų kaupimo įstatymo nuostatą svarbu atsižvelgti į CK 1.78 straipsnio 1, 3 dalį, taip pat į CK 1.80 straipsnio 1 dalį, pagal kurias negalioja tik imperatyvioms įstatymo²⁴ normoms prieštaraujantis sandoris, t. y. vertinant visuminį reglamentavimą negaliojančiomis pagal suinteresuoto asmens prašymą galėtų būti pripažįstamos tik tokios pensijų kaupimo sutarties nuostatos (ar visa pensijų kaupimo sutartis), kurios pažeidžia imperatyvius pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų nustatytus reikalavimus. Jei pensijų kaupimo sutartis neatitiktų dispozityvios teisės akto normos, tokios pensijų kaupimo sąlygos galiotų, nors tokie normai ir prieštarautų. Tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra pripažįstama, kad nustatant, ar tam tikra teisės norma yra imperatyvi, būtina atsižvelgti į lingvistinį tokios teisės normos aiškinimą, taip pat vadovautis teisės normų aiškinimo principais: atsižvelgti į tam tikros teisės normos tikslus ir uždavinius, objektą ir interesą, kurį ta teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminius ryšius su kitomis normomis ir t. t. (CK 1.9 str.). Konstatavus, kad tam tikra teisės norma yra imperatyvi, būtina papildomai nustatyti šios imperatyvios teisės normos pažeidimo faktą bei šio pažeidimo tiesioginę įtaką sandoriui negalioti. Ir tik

²⁴ „Įstatymas“ suprantamas plačiaja prasme, kaip apimantis ir poįstatyminius teisės aktus [44, p. 183].

nustačius šių aplinkybių visumą, galima tam tikrą sandorį pripažinti negaliojančiu [59; 65; 44, p. 181–183].

Nagrinėjamame kontekste taip pat svarbu pažymėti, kad tam tikrais atvejais pensijų kaupimo sutarties nuostatos gali neatitikti imperatyvių įstatymo nuostatų, tačiau atsižvelgiant į šių sąlygų turinį ir poveikį sutarties šalims, faktines aplinkybes, taip pat siekiant užtikrinti civilinių santykių stabilumą, pensijų kaupimo sutartis gali būti paliekama galioti. Pavyzdžiui, asmuo ginčijo pensijų kaupimo sutarties galiojimą *inter alia* dėl to, kad sutartyje nebuvo įrašyta jos sudarymo data ir vieta, nors vadovaujantis Nutarimo 5 punktu tai turėjo būti padaryta. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija konstatavo, kad „tai, kad ieškovei įteiktame pensijų kaupimo sutarties egzemplioriuje nebuvo įrašyta sutarties sudarymo data ir sudarymo vieta <...>, negali suponuoti šios sutarties negaliojimo pagrindo pagal CK 1.80 straipsnį“, nes „pensijų kaupimo sutarčių registruui buvo nurodyta teisinga, tikroji pensijų kaupimo sutarties sudarymo vieta ir data“ ir šios aplinkybės ieškovė neginčijo [59].

Pensijų kaupimo sutarties, kaip standartinių sąlygų sutarties, pobūdis lemia specifinį pensijų kaupimo sutarties sudarymo būdą: ji sudaroma prisijungimo būdu. Prisijungimo sutartis yra tokia sutartis, kuri parengta vienos šalies ir pateikiama kitai šaliai, kuri gali tik akceptuoti sutartį arba jos atsisakyti, t. y. šios sutartys yra grindžiamos *take it or leave it* principu [52, p. 89]. Todėl asmuo, sudarantis pensijų kaupimo sutartį, negali daryti jokios įtakos šios sutarties sąlygų turiniui, jis tik turi apsisprendimo teisę sudaryti arba ne pensijų kaupimo sutartį.

Pažymėtina, pensijų kaupimo sistemos dalyvio, kaip vartotojo, atžvilgiu yra taikoma vadinamoji *contra proferentem* taisyklė, t. y. speciali CK 6.193 straipsnio 4 dalyje, CK 6.188 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta palankiausio vartotojo atžvilgiu sutarties sąlygos aiškinimo taisyklė, pagal kurią esant ginčui tarp šalių pensijų kaupimo sutarties, kaip ir kiekvienos kitos vartojimo sutarties, sąlygos yra aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai, be to, visais atvejais sutarties sąlygos yra aiškinamos vartotojų ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai [62; 68]. Pažymėtina, kad *contra proferentem* taisyklė yra pripažįstama ir kitų šalių teismų praktikoje ar teisėkūroje, pvz., Vokietijoje, Italijoje, Prancūzijoje ir kt. [52, p. 282–286].

Tai, kad pensijų kaupimo sutartis yra sudaroma su vartotoju prisijungimo būdu²⁵, lemia ir tai, kad pensijų kaupimo bendrovė turi pareigą asmeniui, sudarančiam pensijų kaupimo sutartį, iš anksto (t. y. prieš pasirašant pensijų kaupimo sutartį) suteikti sprendimui sudaryti pensijų kaupimo sutartį priimti būtina informaciją bei kitą pagal teisės aktus privalomą informaciją ir (ar) dokumentus.

Reikalavimai informacijos, teikiamos asmeniui, sudarančiam pensijų kaupimo sutartį, turiniui ir formai įtvirtinti tiek pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose [pvz., 7, 4 str. 4, 5 d.; 6 str. 4, 6 d.; 22, 3, 6 p. ir kt.], tiek nustatyti CK nuostatose, reglamentuojančiose atlygintinų paslaugų teikimą (nes pensijų kaupimo sutartis pagal savo pobūdį yra ir atlygintinų paslaugų sutartis) ir vartojimo

²⁵ Kaip ir aplinkybė, kad pensijų kaupimo sutartis yra ir atlygintinų paslaugų sutartis, žr. CK 6.719 str., *mutatis mutandis* CK 6.353 str. (CK 6.716 str. 4 d.).

pirkimo-pardavimo sutarčių ypatumus (CK 6.716 str. 4 d.) [2, *mutatis mutandis* 6.619 str., 6.353 str.], tiek yra įtvirtinti Vartotojų teisių apsaugos įstatyme [16, 3 str. 1 d. 3 p., 5 str.] (kuriame *inter alia* yra reglamentuojamas finansinių paslaugų teikimas pagal sutartis (įskaitant ir pensijų kaupimo sutartis), sudaromas naudojant ryšio priemones [16, 36–39 str.]²⁶. Reikalavimai informacijai, teikiamai vartotojui, sudarančiam prisijungimo sutartį, pakankamai detalai reglamentuojami ir kitose šalyse, pvz., Prancūzijoje [48, p. 89].

Pensijų kaupimo bendrovei netinkamai įvykdžius pareigą ar apskritai neįvykdžius pareigos asmeniui, sudarančiam pensijų kaupimo sutartį, suteikti pensijų kaupimo sutarčiai sudaryti būtiną informaciją, suinteresuotas asmuo, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, galėtų ginčyti pensijų kaupimo sutarties sąlygas kaip nesąžiningas (CK 6.188 str. 9 p.) ar netikėtas (siurprizines) (CK 6.186 str.), taip pat pensijų kaupimo sutartis galėtų būti pripažįstama negaliojančia dėl jos sudarymo suklydimo ar apgaulės įtakoje, klausimas (CK 1.90, 1.91 str.). Pavyzdžiui, civilinėje byloje, kurioje buvo sprendžiamas pensijų kaupimo sutarties pripažinimo negaliojančia dėl jos sudarymo apgaulės, buvo konstatuota, kad nors pensijų kaupimo sutartis buvo pasirašyta vartojimo kredito pasirašymo metu, tačiau, atsižvelgdami į šalių elgesį, asmenis, sudariusio pensijų kaupimo sutartį, asmenines savybes (išsilavinimą, patirtį) bei faktines aplinkybes, teismai nenustatė nei valios sudaryti pensijų kaupimo sutar-

tį trūkumo, nei pensijų kaupimo sutarties sudarymo dėl apgaulės fakto, todėl paliko pensijų kaupimo sutartį galiojančia [59].

Pažymėtina, kad tinkamas pensijų kaupimo bendrovės pareigos suteikti asmeniui, sudarančiam pensijų kaupimo sutartį, teisės aktų nustatyto turinio ir formos informaciją vykdymas yra svarbus ne tik silpnesniosios pensijų kaupimo sutarties šalies – vartotojo – teisių užtikrinimo aspektu, bet ir yra problemiškas asmenų, turinčių teisę sudaryti pensijų kaupimo sutartis su potencialiais dalyviais, požiūriu – tik asmenys, turintys pakankamą kvalifikaciją finansų srityje, gali tinkamai ir kokybiškai vykdyti pensijų kaupimo sistemos dalyvių informavimo funkciją, kartu užtikrinti tinkamą paslaugos kokybės lygį, tačiau esamas reguliavimas to visa apimtimi neužtikrina²⁷.

Apibendrinant pasakytina, kad įstatymų leidėjui nusprendus reguliuoti pensijų kaupimo sutarties turinį, taip siekta apsaugoti ekonomiškai silpnesnę pensijų kaupimo sutarties šalį. Tačiau standartinis pensijų kaupimo sutarties pobūdis praktiškai eliminuoja šalių galimybę derėtis dėl kitokių pensijų kaupimo sutarties sąlygų, nors teoriškai tai įmanoma (vadovaujan-

²⁶ Dėl ribotos straipsnio apimties plačiau nenagrinėjami pensijų kaupimo bendrovės pareigos informuoti potencialų pensijų kaupimo sistemos dalyvį turinio ir formos reikalavimai, nors tai, autorės vertinimu, taip pat aktualūs ir problemiški.

²⁷ Pensijų kaupimo įstatyme nėra detalizuoti asmenims, turintiems teisę teikti informaciją apie pensijų kaupimo veiklą ir (ar) sudarantiems pensijų kaupimo sutartis su klientais, taikomi kvalifikaciniai reikalavimai [7, 17 str. 8 d.] (atsakomybė už tinkamos kvalifikacijos asmenų parinkimą, jų mokymą yra perkelta pensijų kaupimo bendrovei, tačiau iš galiojančio reglamentavimo yra visiškai neaišku, kas yra ta „tinkama kvalifikacija“, be to, nors priežiūros institucija pasiliko teisę nustatyti kvalifikacinius reikalavimus tokiems asmenims, tačiau nėra priėmusi jokio poįstatyminio teisės akto šiuo klausimu), todėl, palyginti su kitomis investicinėmis paslaugomis, reikalavimai asmenims, sudarantiems pensijų kaupimo sutartis su klientais, yra kur kas mažesni, todėl, autorės nuomone, nėra pakankami. Dėl ribotos straipsnio apimties plačiau šiuo klausimu nepasisakoma.

tis Nutarimo 4 punktu). Pensijų kaupimo sutarties socialinis reikšmingumas, ribota asmens galimybė nutraukti dalyvavimą kaupiant pensijas, sutarties sudarymo būdas – ji sudaroma prisijungimo būdu, kad pensijų kaupimo bendrovės informavimo pareigai yra keliama ypatinga reikšmė, nes tai ta informacija, kuria remdamasis dalyvis atlieka investicinį sprendimą, lemiantį jo pajamų dydį senatvėje. Šiame kontekste pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančios teisės aktų nuostatos turėtų būti tobulinamos, nustatant kvalifikacinius reikalavimus asmenims, sudarantiems pensijų kaupimo sutartis su potencialiais pensijų kaupimo sistemos dalyviais.

Pabaigoje pasakytina, kad pagal sudarymo mastą pensijų kaupimo sutartis yra viena iš populiariausių, nors ir nekasdienė civilinė sutartis. Pensijų kaupimo sutarties tęstinis pobūdis, socialinis jos reikšmingumas, investicinis sutarties pobūdis, specialus sutarties sudarymo būdas lemia, kad tarp pensijų kaupimo sutarties šalių susiklosto sudėtingi, reguliuojami ir prižiūrimi tarpusavio santykiai. Todėl tikimasi, kad šis straipsnis bus tik pradžia ir paskatins tolesnę teisinę diskusiją šia aktualia ir teisės moksle plačiau nenagrinėta tema.

Išvados

1. Nepaisant nenuoseklios ir nestabilios įstatymų leidėjo pozicijos II pensijų pakopos atžvilgiu, ekonominės krizės sąlygomis atliktų ženklų pensijų įmokų, mokamų į pensijų fondus, sumažinimo, 2012 m. pabaigoje įvykusios pensijų sistemos reformos, asmenys aktyviai sudaro pensijų kaupimo sutartis ir dalyvaujančiųjų II pensijų pakopoje skaičius nuolat didėja. Pakankamai radikalus pokyčiai II pensijų pakopoje įrodo

tiesioginį socialinių teisių priklausymą nuo valstybės ekonominės ir finansinės padėties: ekonominės krizės situacijoje socialinės garantijos pensijų kaupimo srityje, kaip ir kitos socialinės garantijos, yra mažinamos. Kita vertus, valstybė, nustačiusi reguliavimą pensijų kaupimo srityje, prisiėmė išpareigojimus dalyviams, todėl darydama intervenciją į jau nustatytą reguliavimą privalo laikytis iš Konstitucijos kylančių imperatyvų.

2. Teisė į pensiją yra individuali teisė, turi būti garantuojama teismine jos gynyba. Dėl kompleksinio teisinio santykio, kuriame dalyvauja ne tik pensijų kaupimo sutarties šalys, bet ir viešojo administravimo subjektai, pobūdžio ginčai pensijų kaupimo srityje gali būti nagrinėjami tiek bendrosios kompetencijos, tiek specializuotuose teismuose. Bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencija pensijų kaupimo srityje turi būti atskiriama pagal ginčo teisinių santykių pobūdį, o esant mišriam ginčui – pagal ginče vyraujančią teisinį santykį.
3. Iš atliktos teismų praktikos analizės pensijų kaupimo srityje galima daryti išvadą, kad šiuo metu teismai susiduria su ginčų pensijų kaupimo srityje teisingumo problema: administraciniai teismai yra linkę atsisakyti nagrinėti ginčus pensijų kaupimo srityje, priskirdami šiuos ginčus, ir ne visada pagrįstai, bendrosios kompetencijos teismams.
4. Konstitucinio Teismo jurisprudencija daro neabejotiną įtaką kitoms teisės šakoms, užtikrina veiksmingą asmens pažeistų konstitucinių teisių gynybą, kartu prižiūri ir veikia įstatymų leidė-

jo, teismų, kitų subjektų elgesį. Ginčų dėl sumažintų pensijų įmokų nagrinėjimas administraciniuose teismuose yra puikus „netiesioginio konstitucinio skundo“ veikimo ir tiesioginės konstitucinės teisės įtakos ginant pažeistas asmenų teises pavyzdys.

5. Vadovaujantis sisteminė pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų analize galima daryti išvadą, kad pensijų kaupimo sutartis atitinka CK 6.161 straipsnyje įtvirtintus ir teismų praktikoje bei doktrinoje išaiškintus viešajai sutarčiai būdingus požymius. Todėl pensijų kaupimo sutarties šalių atžvilgiu yra ribojamas sutarties laisvės principas: šalys nėra laisvos susitarti dėl pensijų kaupimo sutarties turinio, o pensijų kaupimo bendrovė privalo sudaryti sutartis su visais tokią teisę turinčiais asmenimis.
6. Pensijų kaupimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nėra įtvirtinto draudimo diskriminuoti pensijų kaupimo sistemos dalyvius. Siekiant užtikrinti silpnesniosios pensijų kaupimo sutarties – vartotojo – teises bei jų tinkamą gynybą ir pensijų kaupimo bendrovės atsakomybės neišvengiamumą jai padarius pažeidimus, Pensijų kau-

pimo įstatyme reikėtų įtvirtinti nuostatas, nustatančias pensijų kaupimo bendrovei draudimą diskriminuoti pensijų fondo dalyvius bei pareigą užtikrinti vienodas sąlygas to paties pensijų fondo dalyviams.

7. Detalus pensijų kaupimo sutarčių turinio reglamentavimas, pensijų kaupimo sutarties sąlygų tvirtinimas norminiu teisės aktu ir tuo pasireiškiantis sutarties laisvės principo ribojimas skirtas užtikrinti silpnesniosios pensijų kaupimo sutarties šalies – vartotojo – interesus, todėl yra logiškas ir pateisinamas bei atlieka prevencinę funkciją, todėl daugeliu atvejų užkerta kelią ginčams tarp pensijų kaupimo sutarties šalių atsirasti.
8. Pensijų kaupimo sutarties, kaip standartinių sąlygų sutarties, sudaromos su pensijų kaupimo sistemos dalyviu prisijungimo būdu, pobūdis lemia, kad daug dėmesio turi būti skiriama jam teikiamos informacijos kokybei ir turiniui. Deja, esamas reguliavimas to visa apimtimi neužtikrina, nes teisės aktuose nėra nustatyti kvalifikaciniai reikalavimai asmenims, turintiems teisę teikti informaciją apie pensijų kaupimo veiklą ir (ar) sudarantiems pensijų kaupimo sutartis su klientais.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

4. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>
5. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-308.
6. Lietuvos Respublikos pensijų fondų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 55-1765.
7. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 136-6964.

8. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 123-5511.
 9. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 1, 2, 3, 4, 7 ir 8 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 136-6969.
 10. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 171-6295.
 11. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 29, 31 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 149-6019.
 12. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 71-2555.
 13. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2, 6, 8, 14, 19, 56 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 149-6003.
 14. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 155-7980.
 15. Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros sistemos pertvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 145-6811.
 16. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 12-488.
 17. Law on the Organization and Operation of Pension Funds of the Republic of Poland [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.knf.gov.pl/en/Images/o%20funduszach%20emerytalnych%20en_scalona_30_07_12_tcm8128377.pdf>
 18. Law on State Funded Pensions of the Republic of Latvia [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.fktk.lv/texts_files/Law_On_State_Funded_Pensions.pdf>
 19. Social Tax Act of the Republic of Estonia [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. RT I 2000, 102, 675. Prieiga per internetą: <<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>>
 20. Funded Pension Act of the Republic of Estonia [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. RT I 2004, 37, 252. Prieiga per internetą: <www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>
 21. Act on the Old-Age Pension Saving Scheme of the Slovak Republic [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislative/_BasicActs/A43-2004.pdf>
 22. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2005 m. sausio 5 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl standartinių pensijų kaupimo sutarties sąlygų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 7-234.
 23. Pensijų fondo taisyklių rengimo, keitimo ir tvirtinimo tvarkos taisyklės, patvirtintos Lietuvos banko valdybos 2012 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 03-162. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 87-4565.
- ## II. Travaux préparatoires
24. Europos Komisija. Žalioji knyga. Adekvacijos, tvarios ir saugios Europos pensijų sistemos [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. gegužės 27 d.]. COM(2010) 365 galutinis. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0365:FIN:LT:PDF>>
 25. Europos Komisija. Baltoji knyga. Adekvacių, saugių ir tvarių pensijų darbotvarkė [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. gegužės 27 d.]. COM(2012) 55 galutinis. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0055:FIN:LT:PDF>>
 26. 2012 m. spalio 4 d. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. IXP-1229(2).
- ## III. Specialioji literatūra
27. ABRAMAVIČIUS, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2009, t. 3 (117), p. 21–40.
 28. ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolyje. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2007, t. 11 (101), p. 15–21.
 29. AMBRASIENĖ, D. et al. *Civilinė teisė. Prievoilių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
 30. ADLLERCREUTZ, A. Contracts. Sweden. In *International Encyclopedia of Laws*. T. 7. Netherlands: Kluwer Law International, 2005.
 31. BIELINSKIENĖ, A. Dabartiniai pensijų kaupimo įstatymų saugikliai ir didesnių pajamų senatvėje užtikrinimo problemos. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2004, t. 56 (48), p. 30-38.

32. BIRMONTIENĖ, T. Ekonomikos krizės įtaka konstitucinei socialinių teisių doktrinai. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3), p. 1005–1030.
33. BITINAS, A. *Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas*. Vilnius: Leidykla MES, 2011.
34. BLAINPAIN, R. Contracts. Spain. In *International Encyclopedia of Laws*. T. 7. Netherlands: Kluwer Law International, 2005.
35. CASU, B.; GIRARDONE, C.; MOLYNEUX, P. *Introduction to Banking*. England: Pearson Education, 2006.
36. DIDŽIULIS, L.; NAVICKAITĖ-SAKA-LAUSKIENĖ, I. Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos. *Justitia*, 2010, t. 2 (74), p. 83–103.
37. EGERT, B. The Impact of Changes in Second Pension Pillars on Public Finances in Central and Eastern Europe. *OECD Economics Department Working papers, No 942* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecdilibrary.org/content/workingpaper/5k9ftdtxbr6-en>>
38. EUROPEAN COMMISSION DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS. Pension schemes and pension projections in the EU-27 Member States – 2008-2060. Brussels: *Occasional Papers*, 2009, No 56 [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication16034_en.pdf>
39. EUROPEAN COMMISSION DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS. Progress and Key Challenges in the Delivery of Adequate and Sustainable Pensions in Europe. Brussels: *Occasional Papers*, 2010, No 71 [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp71_en.pdf>
40. HARTKAMP, S. A.; TILLEMA, M. M. M., ter HEIDE, A. E. B. Contracts. T. 5. Netherlands. In *International Encyclopedia of Laws*. Netherlands: Kluwer Law International, 2005.
41. JOBBAGYI, G. Contracts. T. 4. Hungary. In *International Encyclopedia of Laws*. Netherlands: Kluwer Law International, 2005.
42. NIKITINAS, V. Europos Sąjungos teisės įtaka teisiniam pensijų reguliavimui. *Jurisprudencija*, 2003, t. 39 (31), p. 79–88.
43. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
44. MIKELĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
45. LIETUVOS BANKAS. Lietuvos II ir III pakopos pensijų fondų bei KIS apžvalga 2012 m. IV ketvirtis ir 2012 m. [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/ii_ir_iii_pakopos_pensiju_fondu_bei_kolektyvinio_investavimo_subjektu_rinkos_apzvalga_2012_m_iv_ketv_ir_2012_m>
46. LIETUVOS BANKAS. *II pakopos pensijų sistemos įtaka valstybės finansams ir gyventojų pajamoms ilguoju ir trumpuoju laikotarpiams* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/n21017/pensiju_sistemos_modeliavimas_2013_03_301.pdf>
47. POTERAJ, J. Pension System in 27 EU Countries. MPRA Paper No 31053 [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://mpa.ub.unimuenchen.de/31053/1/text_final.pdf>
48. SCHMIDT-SZALEVSKI, J. Contracts. France. In *International Encyclopedia of Laws*. T. 3. Netherlands: Kluwer Law International, 2005.
49. THE ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD). Estonia. Review of the private pension systems [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/finance/privatepensions/49498084.pdf>>
50. THE ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD). Pension Country Profile: Poland [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.oecd.org/finance/privatepensions/42575000.pdf>
51. THE WORLD BANK. Lithuania. Reform of the Pension System. Washington: The World Bank, 2010.
52. ZWEIGERT, K.; KOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

IV. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

53. Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 78-4063.
54. Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 106-4434.
55. Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas (su vėlesniais atitaisymais). *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 150-6106; *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 33.
56. Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas (su vėlesniais atitaisymais). *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511; *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 33.

V. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 10 d. nutartis civ. b. AB „Lietuvos dujos“ Šiaulių filialas v. V. P., bylos Nr. 3K-3-222/2013, kat. 42.2, 42.8 (S).
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 5 d. nutartis civ. b. V. K. ir J. M. v. UAB „Nekilnojamojo turto fondas“ bei UAB „Vilniaus vandenys“, bylos Nr. 3K-3-210/2013, kat. 25.3., 42.8., 42.11.3, 45.2, 45.5 (S).
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. UAB „SEB investicijų valdymas“, bylos Nr. 3K-3-232/2012, kat. 42.5 (S).
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje uždaroji akcinė bendrovė „ŽVC“ v. akcinė bendrovė „Precizika“, bylos Nr. 3K-3-90/2012, kat. 42.2; 42.11.1 (S).
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civ. b. E. Ž. v. R. J., bylos Nr. 3K-3-106/2010, kat. 36.1; 42.4 (S).
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje D. K. v. UAB „Omnitel“, bylos Nr. 3K-3-480/2009, kat. 42.3; 55; 95.2; 95.6.2; 95.8 (S).
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vilniaus energija“ v. Vilniaus miesto savivaldybė, bylos Nr. 3K-3-280/2009, kat. 45.2; 45.5 (S).

64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *Kaišiadorių rajono vyriausiasis prokuroras* (ieškinyms pareikštas ginant viešąjį interesą) v. AB „VST“, bylos Nr. 3K-3-186/2009, kat. 42.3; 45.5 (S).
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje D. K. v. A. K., bylos Nr. 3K-3-432/2008, kat. 21.4.1.1; 45.6 (S).
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje *791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija* v. AB „Grigiškės“, bylos Nr. 3K-3-211/2008;
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-oji daugiabučio namo savininkų bendrija* v. UAB „Vilniaus vandenys“, bylos Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5 (S).
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje *SP AB „Vilniaus šilumos tinklai“* v. B. G., bylos Nr. 3K-3-1137/2002, kat. 40.2; 40.4; 40.5 (S).

VI. Apygardos teismo nutartys

69. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civ. b. N. L. v. UAB „Ergo Lietuva gyvybės draudimas“, bylos Nr. 2A-760-567/2009, kat. 21.; 21.4.

VII. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys

70. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. spalio 24 d. nutartis adm. b. R. R. v. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. A-⁵⁵²-973-13, kat. 6.3.1(S).
71. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. spalio 17 d. nutartis adm. b. E. S. v. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. A-⁵⁵²-933/2013, kat. 6.3.1(S).;
72. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. spalio 14 d. nutartis adm. b. J. D. v. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos socialinės ap-*

- saugos ministerijos*, bylos Nr. A-756-837-13, kat. 6.8 (S).
73. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis adm. b. *J. D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. A-146-306-13, kat. 6.1, 6.8 (S).
 74. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. spalio 9 d. nutartis adm. b. *V. G. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. A-146-584-13, kat. 1.2; 6.8(S).
 75. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2013 m. rugpjūčio 19 d. nutartis adm. b. *K. G. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. A⁵⁰²-580/2013, kat. 6.1(S).
 76. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. liepos 22 d. nutartis adm. b. *V. A. G. v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir uždaroji akcinė bendrovė „DnB NORD investicijų valdymas“*, bylos Nr. AS-822-515-11, kat. 63.2.; 79.2. (S).
 77. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis adm. b. *Pensijų fondų dalyvių asociacija v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. AS-822-535-09, kat. 79.2.
- VIII. Apygardos administracinių teismų sprendimai**
78. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. lapkričio 5 d. sprendimas adm. b. *A. S. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. I-54-437/2012, kat. 1.2.; 6.8.; 74. (S).
 79. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. lapkričio 5 d. sprendimas adm. b. *J. D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. I-4-426/2012, kat. 6.1, 6.8, 74 (S).
 80. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. lapkričio 5 d. sprendimas adm. b. *M. Š. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. I-391-426/2012, kat. 6.1, 6.8, 74(S).
 81. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. spalio 19 d. adm. b. *J. T. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. I-34-437/2012, kat. 1.2; 6.8; 74 (S).
 82. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. spalio 18 d. sprendimas adm. b. *M. K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, bylos Nr. I-2-815/2012, kat. 1.2; 6.8; 74 (S).
- IX. Specialios teisėjų kolegijos nutartys**
83. Specialios teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 9 d. nutartis, bylos Nr. T-XX-72-09, kat. 94.5 (S).
 84. Specialios teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 8 d. nutartis, bylos Nr. T-XX-3-12, kat. 94.5 (S).
- X. Kita literatūra**
85. ENTERPRISE ESTONIA. Pension System in Estonia. *Oficialus Estijos puslapis* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://estonia.eu/aboutestonia/society/pension-system-in-estonia.html>>
 86. ESTIJOS VERTYBINIŲ POPIERIŲ CENTRINIS DEPOZITORIUMAS. Mandatory Funded Pension. *Pensionikeskus (Pensijų centras)* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pensionikeskus.ee/?id=1782>>
 87. LIETUVOS BANKAS. Tyrimas: daugiau nei pusė vartotojų neskaity finansinių sutarčių. *Naujiųjų archyvo informacija (2012 m. gruodžio 31 d.)* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/tyrimas_daugiau_nei_puse_vartotoju_pasirase_sutarcium_del_finansiniu_produkту_ju_ne_neskaite>
 88. LIETUVOS BANKAS. Tyrimas: netekę pajamų ilgiau nei tris mėnesius išgyventų tik trečdalis gyventojų. *Naujiųjų archyvo informacija (2013 m. sausio 28 d.)* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/tyrimas_netেকে_pajamu_ilgiau_nei_tris_menesius_ishgyventu_tik_trecdalis_lietuvas_gyventoju>
 89. LIETUVOS BANKAS. Pensijų fondai [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/pensiju_fondai>
 90. LIETUVOS RESPUBLIKOS SÓCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJA. Pensijų fondai. *Pensijų kaupimo sistema* [interaktyvus.

- vus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pensijusistema.lt/index.php?-1167089982>>
91. LIETUVOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS. M3010213: Gyventojų skaičius metų pradžioje. Požymiai: amžius, administracinė teritorija (gyventojų skaičius ir darbingo amžiaus gyventojai). *Gyventojai ir socialinė statistika* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/>>
 92. LIETUVOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS. M3030201: Samdomieji. Požymiai: darbovietėje dirbančių asmenų skaičius, gyvenamoji vietovė, lytis, ketvirtis. *Gyventojai ir socialinė statistika* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkri-
 - čio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/>>
 93. UAB „SPINTER TYRIMAI“. Kas ketvirtas LR pilietis norėtų pasitraukti iš „Sodros“ (2012 m. rugsėjo 21 d.). *Naujausi tyrimai* [interaktyvus. 2013 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.spinter.lt/site/lt/vidinis/menutop/9/home/publish/NDI3Ozk7OzA=>>>
 94. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBA PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS. Pensijų kaupimo sutartys. *Naujienos. Statistika* [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>>

PENSION ACCUMULATION CONTRACT: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Agnė Daukšienė

S u m m a r y

The aim of this article is to introduce the pension accumulation contract, which was not analyzed widely by Lithuanian law specialists, particularly where the main concern is given to the reciprocal rights and duties of pension accumulation contract parties. It should be mentioned that this article is limited to the pension accumulation contract that a person enters due to the participation in a pension fund for the accumulation of a portion of the state social insurance contribution (the IInd pension pillar).

This work provides a brief overview of the pension systems reforms which were made in the European Union Member States (including Lithuania) with intention to disclose the context in which pension accumulation contract parties were acting in the last few years. In addition, the author presents the actual statistic information by proving the significance of pension accumulation contract from the perspective of quantitative criteria.

Moreover, the author pays attention to the problem of separation of civil and administrative courts' competence by hearing disputes in the area of pension accumulation according to the actual case-law of administrative courts. As well as the influence of Constitutional court jurisprudence to defence of the violated rights of pension system's participants are analyzed.

The pension accumulation contract is analyzed from several aspects: firstly, as a public contract, where specific duties of pension accumulation companies are disclosed. According to analysis of case-law, the author grounds, that the legal nature of the pension accumulation agreement as a public agreement determines, that the principle of freedom of contract is limited in respect of contract parties and pension accumulation company has a duty not only to enter the contract with all persons having such a right under the law, but also it should ensure equal conditions for all participants of the same pension fund. In the article content of these pension accumulation company's duties is analysed in sufficient detail as well as defence mechanisms available to the weaker contractual party, i.e., consumer – when their rights have been violated.

In the second part of article, the pension accumulation contract is analyzed as a standard condition contract that a person enters by the way of adhesion, identifying requirements which are applied to pension accumulation company therefore. The article examines requirements of content of the pension accumulation contract and the legal consequences when conditions of pension accumulation contract are not compliant with requirements set in law, according to the analysis of regulation of pension accumulation

activity and actual case-law. The legal nature of pension accumulation agreement as a contract having standard conditions determines the application of special rules on behalf of consumer (the rule of *contra proferentem*) and the duty of pension accumulation company to present the client with information that is mandated by law and is necessary for making decisions for the participation in the pension accumulation activity. Moreover, mechanisms of defence of person's violated rights when pension accumulation company does not fulfil or improperly fulfils the duty of information are analysed. Besides, the author directs reader's attention to the problem of the lack of regulation in the field of qualification requi-

rements which are applied to pension accumulation company's representatives, who provide information to clients and (or) enter pension accumulation agreements with them.

The amount of concluded pension accumulations contracts (over 1 million) provides sufficient grounds to the widespread of this occurrence. And the low level of financial literacy and (or) indifference to financial contracts themselves, raises the problem of lack of individual financial education. The author expects that presented analysis would be useful both scientifically and from an educational perspective and hereby will contribute to a more transparent and reliable financial markets system.

Įteikta 2013 m. birželio 10 d.

Primta publikuoti 2013 m. lapkričio 29 d.